SMRT FASIZMU — SLOBODA NARODU

KNJIŽEVNE NOVINE

ORGAN SAVEZA KNJIŽEVNIKA JUGOSLAVIJE

GODINA III
BROJ 48

Uredništv Francuska 7 tel 28-098
Administracija Francuska 5 tel [illegible]

BEOGRAD, PONEDELJAK 27 NOVEMBAR 1950

LIST IZLAZI JEDANPUT NEDELJNO

PRIMERAK
4 DINARA

PRAZNIK REVOLUCIONARNOG TRIUMFA

Milan Bogdanović

Praznik u socijalizmu lišen je svakog mističkog značenja. Nije vezan za mitologiju, nije vezan za religiju, ni za Olimp, ni za nebo: on poniče u stvarnosti. Praznik u socijalizmu obeležava velike trenutke triumfa revolucionarne ideje i narodne volje koja je sprovodi i ostvaruje. Praznik u socijalizmu je prema tome slavlje živih ljudi za žive pobede kojima sebi obezbeđuju bolji život. I zato veliki praznik socijalizma, istoriski praznik jednog revolucionarnog triumfa, ima svoju uvek živu značajnost: to je datum koji ne protekne jednim danom, i koji se ne može otkinuti, kao više nepotrebno parče hartije, sa kalendara na zidu. Praznik u socijalizmu, kojim se beleži jedan veliki revolucionarni triumf, simboliše se uvek iznova u svakom daljem revolucionarnom triumfu socijalizma u kretanju, u razvoju. u usavršavanju.

Praznik 29 novembra doista je u ovome smislu puni praznik revolucionarnog triumfa: od 1943 do 1950, 29 novembar se praznuje kao veliki svečani simbol sve novih i daljih triumfa revolucionarne ideje i revolucionarne volje. Godine 1945, taj datum, neprolazan i večan, afirmiše se jednim novim grandioznim triumfom: proglašenjem Socijalističke Republike u Jugoslaviji. Godine 1946, 29 novembar je simbol ogromnih napora revolucionarne misli da uspostavi dugogodišnji plan socijalističke izgradnje. I sve do ove naše godine 1950, simbol 29 novembra se uvek iznova afirmiše sve značajnijim revolucionarnim triumfima. Čitav niz istoriski značajnih odluka kojima se unapređuje i usavršava socijalizam u našoj zemlji imaju svoj simbolični koren u velikom narodnom prazniku 29 novembra. Onaj duh u kome su donesene prve odluke prvoga velikog 29 novembra i onaj smisao tih odluka stalno oživljavaju i ostvaruju nova rešenja i nove oblike života u socijalizmu Jugoslavije, od Zakona o poništavanju kapitalističke svojine, do Zakona o prelasku čitave proizvodnje zemlje u ruke radnika, pod njegovo rukovodstvo.

Ali ima jedan trenutak u mladome socijalističkom životu Jugoslavije kojim se danas triumfalni značaj revolucionarnog 29 novembra naročito ističe. To je godina 1948. Ta godina je obeležena velikom, podmuklom i opakom zaverom upravo protiv 29 novembra. Šta je bio krajnji smisao i poslednji cilj rezolucije Informbiroa, ako ne da se poruši i poništi sve što je u revolucionarnome simboličnom znaku 29 novembra u Jugoslaviji ostvareno? Od proleća 1948, kad je besomučni nalet izdajničkog sklopa informbiroovskih zemalja, udarivši na dvadesetdevetnovembarsku Jugoslaviju, atakirao na samu ispravnu socijalističku misao, pa do jeseni iste godine, kad je čitavome svetu bilo jasno da 29 novembar u punome sjaju triumfuje, značaj ovoga revolucionarnog praznika ne samo da se obnovio i ponovo još jače utvrdio, nego je dobio i jedan viši smisao. Od godine 1948, 29 novembar nije više samo najveći revolucionarni praznik socijalističke Jugoslavije, već postaje praznik socijalizma uopšte. Revolucionarna misao i revolucionarna volja koje su 29 novembru dale simbolično značenje praznika velikih triumfalnih socijalističkih ostvarenja, dejstvuju danas kao živi borbeni činilac u odbrani čistote i ispravnosti socijalističke misli, u svetu i za budućnost. U tome pravcu i u tome smislu mi danas pozdravljamo i slavimo 29 novembar 1950 godine, kao praznik novog revolucionarnog triumfa nad zaverom protiv socijalizma, kao novi široki socijalistički praznik.

Lojze Dolinar: Spomenik »Bratstvo i jedinstvo« u Đakovici

POSLE ZASEDANJA U JAJCU

France Bevk

Tada — oko 29 novembra 1943 — pokrajinski forumi za Slovensko Primorje imali su svoje sedište u visokim tolminskim brdima. Usamljena seljačka kuća na planinskom ždrelu iznad Dolenje Tribuše, skrivena među šumovitim brdima, nudila nam je dosta sigurno sklonište. Naročito nas je čuvala odanost stanovništva. Samo kad bi se duboko ispod nas u dolini Idrijce, pojavili nemački tenkovi iz Idrije, povukli bismo se za koji dan u udaljenije predele i samoću. U danima kad nije bilo neposredne opasnosti, život je bio skoro idiličan. Zauzeti svaki svojim poslom tiskali smo se oko dva stola u tesnoj seoskoj sobi. Dolazili su i odlazili kuriri koji su donosili i odnosili partizansku literaturu i poštu. Ovaj ili onaj drug bi se za nekoliko dana oprostio nama odlazeći na politički rad u Brda, Vipavu ili na Kras. Kad bi se vratio, obavestio bi nas o položaju u pokrajini koju je sve jače, do poslednjeg čoveka, obuhvatao talas oslobodilačkog pokreta. Onaj usamljeni kraj bio je kao koncima povezan skoro sa svim selima.

Stigla je pošta da se u Jajcu održava Drugo zasedanje AVNOJ-a. I da je na put krenuo veći broj slovenačkih delegata s oslobođene teritorije. Zatim su po kuririma prispeli prvi izveštaji o zasedanju koji su jako razdrmali našu tesnu sobicu. Sa tim važnim odlukama, koje su postavile temelje nove Jugoslavije, trebalo je što pre upoznati primorski narod. Pisali smo članke za »Primorski poročevalec« i za »Primorski kmečki glas«. Mnogobrojnim tehnikama razaslali smo rukopise za brošure koje su pretresale taj značajni događaj. A po većim krajevima u Tolminu, Vipavi i Krasu trebalo je prirediti mitinge, kako smo tada nazivali zborove koji su skoro bez izuzetka bili povezani sa kulturnim priredbama. Izvršni odbor Osvobodilne fronte javio nam je dolazak naročitog govornika. A još ranije je takav miting bio zakazan u Dolenjoj Tribuši. Trebalo je da govorimo ja i drug Luka (partizansko ime Franca Leskošeka) koji se tada nalazio u Slovenskom Primorju.

Izgleda da je drug Luka jasno čitao blagi prigovor u mojim očima, te mi je rekao: »Misliš li da ćeš vazda čučati iza peći?« Nisam se bojao napora i opasnosti. A bilo je već i vreme da iz one samoće, gde sam se već ubuđavio među hartijama, dođem malo u narod. Pošto nisam rođeni govornik, pomalo sam se plašio javnog nastupanja. Toga straha se ni do danas nisam sasvim otresao, ma da možda ne izgleda tako. Ujedno su to bili moji prvi koraci u politički život.

Jednog decembarskog dana, uveče, spustili smo se, ja i drug Luka, niz strmu padinu u dolinu Idrijce. Prvi sneg je na obroncima već bio iščezao, dok je zemlju pokrivao mraz. Dolenja Tribuša, koja leži na mestu gde se sastaju tri doline i dolinice, nije bila daleko od našeg sedišta. Neveliko, mirno, skromno seoce koje je mnogo žrtvovalo u borbi. Kao značajna stanica na partizanskom putu između Gorenjske i Primorja svakodnevno je gostoprimljivo dočekivala borce dajući im i poslednji krompir.

Za miting su pripremili usamljenu zgradu sa jednom jedinom prostorijom. Iskitili su je i postavili jednostavnu pozorišnu tribinu.

Govoriti tada Primorcima bio je jako zahvalan posao, jer su već i zbog same slovenačke reči napregnuto slušali. Ko je poznavao njihove težnje, nije mu bilo teško naći put do njihovog srca. Pa ipak im je mnogo šta bilo teško razumljivo i nepoznato, jer su dugi niz godina živeli otsečeni od ostale domovine, pod teškim uslovima bez političkog života. Zbog toga govori nisu polazili od nemogućih prilika u staroj Jugoslaviji, već je trebalo zaći u istoriju, u stogodišnju borbu njihovih predaka za ujedinjenu Sloveniju. A nije im trebalo sad tek buditi narodnu svest, jer im je bila živija negoli ikada ranije. Kod njih je nacionalna svest bila ona struna koja je najjače brujala i izazivala ostale melodije, da tako rečem. Za narod koji je živeo u večitom strahu za svoj nacionalni opstanak, zatvoren u uske granice, stara Jugoslavija koju nije dobro ni poznavao, bila je ideal slobode. Trebalo je srušiti tu obmanu. Stvarna, lokazima potkrepljena reč je uskoro naišla na puno razumevanje. Duboko su se zamislili nad uzrocima zašto je matična domovina tako žalosno propala za nekoliko dana. Misao na pomoć spolja, koja je dvadeset i više godina varala njihova srca, osramoćeno se povukla. Trebalo je opasnu praznину malodušnosti, koja je mnoge od njih zahvatila, ispuniti bogatom, spasonosnom sadržinom borbe koja treba pred svetom da dokaže njihovu želju za slobodom. Istovremeno smo morali, nasuprot predrasudama i neprijateljskoj propagandi, probuditi poverenje u Komunističku partiju koja je vodila oslobodilački pokret.

Bila je prava radost govoriti tim ljudima da su baš tada položeni temelji novoj Jugoslaviji. Nova imena, novi oblici i novi, značajni sadržaj. Istinska demokratija koja se oslanja na ravnopravnost svih jugoslovenskih naroda i na prava radnog naroda. Čvrsti oslonac na koji su se sa novim poverenjem duše oslonile. Dinastija za njih nije pretstavljala nikakvo pitanje, jer je narod u prvom redu težnuo za imenom Jugoslavije. S kakvim radosnim licima su dočekane Titove reči o Istri i Slovenskom Primorju koji su bili proglašeni za sastavni deo Jugoslavije! Nijedan jugoslovenski državnik nije tako jasno, odlučno i tako iz duše primorskih Slovenaca dotle govorio.

Naši brđani, po svojoj prirodi tihi i neokretni, naizgled se ne oduševljavaju, ne prekidaju govor pljeskanjem ili uzvicima, kao oni u Vipavi ili na Krasu. O utisku reči svedoče samo nepomične oči koje su uprte u govornika. Osećao sam živi kontakt s publikom. Reči nisu bile izgovorene uzalud. Kroz dvoranu je strujao dah Drugog zasedanja AVNOJ-a i pratio slušaoce do njihovih kuća. Reči koje su čuli kako sam docnije doznao, bile su nedeljama sadržaj njihovih razgovora.

Bila je već pozna noć kad sam se s drugom Lukom zadovoljno vraćao u planinsku samoću. Za nama je još dugo brujao glas harmonike. Omladina je taj značajni dan zaključila veseljem.

Dan Republike

Velibor Gligorić

Datum 29 novembra govori nam i govoriće svagda pokolenjima o velikom delu naših naroda, o stvaranju naše Republike. Svagda će ovo istorisko delo biti poetski primer kako se sloboda voli, kako se vodi borba za svoju samostalnost i nezavisnost, kako se brani dostojanstvo i čast naroda. Naša Republika je stvorena na heroizmu, na odlučnoj rešenosti, naroda da se ne pomire s ropstvom, na revolucionarnoj volji naroda da sopstvenim snagama izgrade slobodno socijalističko društvo uprkos najmračnijim silama, pokrenutim da unište njihovu egzistenciju.

Naša Komunistička partija je organizovala i vodila naše narode da stvore ovo veliko istorisko delo koje raste u veličini ne samo na naše oči, nego i na našim rukama. Stvaranje ovog dela vršeno je u oštroj, nepoštednoj borbi sa razornim silama starog sveta, koje su sa divljom mržnjom u pretećem čeliku jurišale da ga unište u samom začetku. A nisu ga mogle uništiti, jer su naši narodi za njegovo stvaranje vezali svoju egzistenciju, u njega udahnuli istoriski smisao svoga postojanja i života, u njegove težnje uneli sve lepote svoga srca, uma, dara i morala.

Kada se vodila borba na život i na smrt sa fašizmom, naša Partija je vaspitavala boračke generacije u velikoj ljubavi prema istini. Borci koji su stvarali našu Republiku zadojeni su tom ljubavlju koja je dala našoj Republici jasan, otvoren pogled u istoriju. U životu naše Republike duboko se utemeljio postojan i odrešit moralan stav boraca Narodnooslobodilačke borbe.

Narodna poezija opeva borca koji se ne pokorava porobljivačkoj sili. Ona opeva borca koji vojuje za pravdu, za slobodu, za istinu, opeva borca koji ima plemenita osećanja za čoveka. Onaj borac je u njenom nadahnuću veliki koji u odlučnim sudbonosnim časovima pokaže u heroizmu svetao karakter, nesebični plemeniti duh u odluci da za ovaj čin uzme odgovornost i pred narodom i pred istorijom. U moralu naših naroda uvek je živa osuda za onoga koji hoće da potčini život drugoga, koji hoće da živi na račun drugoga, uvek je živa osuda za onoga koji hoće da ponizi čoveka, da zatre u njemu slobodu misli, slobodu razvijanja njegovih stvaralačkih snaga.

Besi Informbiroa, njegovih kontrarevolucionarnih napada upereni da razore veliko istorisko delo, našu Republiku ,nisu računali sa ovim moralom naših naroda, njihovim višim idealima ,istoriskim smislom života naših naroda. Verovalo se u taboru Informbiroa da će jednim nasilnim, nadmenim gestom moći da liše našu Republiku njene duše ,njene biti. Neprijatelji su se uzdali i u zastrašivanje, uvek zaslepljeno gubeći iz vida uslove u kojima se naša Republika stvarala, duh heroizma koji je u nju udahnut i ogromnu moralnu snagu koja je u njenim temeljima. Uzdali su se u svoje metode trovanja i podmuklih unutrašnjih raskidanja krvotočnih tkiva, a naišli su na granitno jedinstvo Partije i naroda, na granit naše Republike. Svetle u njoj njena istorija, njen moral, njen viteški duh, njena postojana privrženost istini i pravdi, njeno čovekoljublje, a to njeno svetlo nisu mogle da ugase ni divlje horde fašizma.

Borba za istinu, za pravednu stvar uvek daje samopouzdanje koje nadvlađuje sve teškoće i sve prepreke. Kada se stvarala naša Republika, a stvarala se u vreme kada je mrak ropstva pretio čovečanstvu i kada je varvarski osvajač nemilice pustošio zemlje i živote ,vera u pobedu demokratskih snaga, vera u slom fašizma krepila je istrajnost u borbi, ulivala je čvrstinu morala u pouzdanje u svoje snage. Stvaranje naše Republike pozdravili su naši narodi kao oslobođenje za uvek od robovanja bilo kome, kao istoriski ulaz u slobodu svoga samostalnog razvitka i života, kao plod duge, požrtvovane borbe protiv tuđinskih osvajača i domaćih eksploatatora. Oni su u to svoje delo, delo kome su dali svoju krv i svoj život, uneli sva svoja nadanja i sve svoje ideale.

Naša Republika ne skriva lice pred istorijom. U istoriskim zadacima međunarodnog radničkog pokreta stoji svetla i čista. Ona je na braniku mira čvrkta, postojana i odlučna .Ona imponuje u ovim burnim danima čistotom i istinitošću svoga stava u kom ima sklada između misli, namera, reči i dela. Ona taj sklad ima u svom unutrašnjem životu ,ona taj sklad donosi sobom na pozicije međunarodnog života ,tamo gde brani mir časno, odrešito ,bez zadnjih misli i skrivenog dela.

IDEJE I VIZIJE

Fran Albreht

U monumentalno veličanstvenom, dramatski razigranom i epski raširenom toku Narodnooslobodilačke borbe, koja je tako bogata dramatskim, herojskim i tragičnim prizorima, kao jedan od najvećih dramatskih vrhunaca, kao zaplet i centralna ideja cele dramatične epopeje jugoslovenskih naroda diže se istoriski 29 novembar 1943 godine. U malom bosanskom gradiću, usred Hitlerove evropske tvrđave i divljačkih, naoružanih okupatorskih rulja, zboruje slobodni narodni parlamenat — izabrani zastupnici svih jugoslovenskih naroda koji se bore za svoju slobodu — polaže istoriske i međunarodno dalekosežne državno-pravne temelje nove države oduzimajući funkciju »legalnoj«, nezakonito odbegloj, jugoslovenskoj »vladi«, ozakonjuje novi tip narodne demokratije i federativni oblik sjedinjavanja jugoslovenskih naroda. Kakav pri ! Svuda naokolo krvlju i suzama namučenog naroda napojena zemlja, cela Evropa jedna jedina ogromna tamnica naroda kojima je pobesneli okupator uništio i najmanji slobodni izraz njihove volje, — a ovde na Balkanu, gde fašistički teror najžešće besni, grupa slobodnih, borbenih ljudi, suvereni glas nepobedivih narodnih masa! Zaista, prizor vredar Homerova heksametra, Eshilova, Sofoklova i Šekspirova dramskog zanosa!

I kako će vest o toj skupštini, o tim suverenim odlukama prvog slobodnog narodnog parlamenta u okupiranim zemljama Hitlerova evropskog carstva munjevitom brzinom projurila kroz ceo svet! I kako je do dna potresla sva srca i duhove pravih jugoslovenskih ljudi — slobodnih boraca po šumama, porobljenih i potištenih mučenika po zatvorima i logorima, namučenih, punih nade i sumnje masa po varošima i selima pozadini!

* * *

Poput električne iskre, jednog decembarskog dana, širila se vest po ljubljanskim zatvorima i tamnicama od zatvorenika do zatvorenika, od ćelije do ćelije, od sobe do sobe. Raspaljivala se, narastala u struju, grozničavo su podrhtavala ljudska bića, kao od visokog napona. Sve su oči bile mutne od ganutosti, od unutrašnje radosti. Već su se skupljale gomile, živo gestikulirale, raspravljale, diskutovale. Usred gomile je neko prigušenim glasom zapevao:

»Nabrusimo kose,
že klas dozoreva . . . «

»Ali« — prekinuo ga je iz čoška osorno-čemerni glas poznatog kolebljivca, »nije li to nešto prerano? Čerčil obećava invaziju, ali okleva. Čerčil je rekao . . . «

Tuce očiju se mračno i oštro zagledalo u govornika.

»Dođavola Čerčil!«, presekao ga je mladenačko zvonki glas ljubljanskog studenta. »Kad bismo njega čekali, bili bismo bogalji, a ne ljudi! Bolje i prerano, nego prekasno. Sad bar imamo jasan cilj pred sobom, čvrsto tle pod nogama!«

»Pao je sramni Rapalo!«, uskliknu zatvorenik s pevajućim tršćanskim dijalektom. »Opet će biti naše slovenačko i hrvatsko Primorje. Gorica, Rijeka, Trst!«

»Sad ćemo se moći zagrliti svi mi pravi Jugosloveni, od Skoplja do Triglava i tamo do Crnog mora . . . Prvi put sada, zaista bratski, kao slobodni borci, kao jednakopravni članovi radnog naroda celog slovenskog i celog naprednog sveta!«, prihvati zatvorenik-partizan kao da govori na mitingu.

»I kakvu će državu izgraditi narod, ako istinski bude sam upravljao njome«, upade mu u re mladi metalac iz Jesenica. »Više neće biti ni izrabljivača ni izrabljivanih. Sve su privilegije ukinute. Zato neće biti ni siromaštva, oskudice i besposlenosti. Za sve radne ljude ima dosta rada, i hleba i odela. Kakvo bogatstvo i izobilje na svakoj strani! Beli hleb i sloboda, mnogo slobode.«

»Sloboda . . . « nešto plačnim glasom, kao da je zapevao starčić s Viča, dok su mu i noge i ruke podrhtavale. »O, kako bih želeo da je dočekam! Samo nekoliko gutljaja slobodnog vazduha pre smrti! Da bih vas video kako radite za sebe a ne za druge; kako podižete novu državu«.

»Dočekaćeš!« ubeđuje ga stariji ižanski seljak sa blistavim pesničkim očima. »Srce mi govori. Srce mi govori da će skoro biti kraj, ma da se razum tome protivi. Čak ćeš se i ti, čiča, podmladiti u tom životu koji vidim pred sobom. Gledam novu Ljubljanu: ruže i cveće po prozorima, zastave i sunce. Partizani prolaze osvetljenim ulicama. Pevaju i pozdravljaju se. Doneli su novi život. Nove ogromne fabrike vidim u Posavlju i oko Ljubljane, i hiljade radnih ruku u njima. Visoki dimnjaci dime se i dan i noć. Velike električne centrale sa silnim turbinama proizvode narodu novu svetlost. Nove, široke, lepo asfaltirane ulice i drumovi prolaze kroz celu državu; nove železnice vijugaju od juga do severa i od istoka na zapad. U slobodi radni čovek može čuda da učini . . . «

Ućutao je i sve su se oči uprle u ćudo pred sobom: u pobedu, u slobodu, u novi život, u novu pravednu državu radnih ljudi. Dizale su se i sukobljavale ideje i vizije u duhu tih priprostih ljudi kao žive varnice, kao svici u tegobno-tmurnoj, maglovito hladnoj, teskobom i brigom zasićenoj večeri, te su zaboravili na vreme i prostor, na glad, brigu i strah za život.

Jer ideje i vizije imaju čudotvornu, magisku silu u sebi da preporođuju ljude. Obične, svakidašnje ljude preobražavaju u mislioce i ideologe, u pesnike i stvaraoce, u vizionare i proroke.

Da, kako je čudesna snaga ljudskih ideja, pomislio sam u sebi u jednom ljubljanskom zatvoru te decembarske večeri 1943.

* * *

Prohujalo je sedam godina. Vreme kao bujica juri preko nas. Šta se u

(Nastavak na četvrtoj strani)

Tebi za rođendan

29 novembar 1950

Utrnuh svjetlo, u sobi tama
Tek mjesec veze čarobni sag.
Na zidu Breugel »Goniči blaga«
Skrenuše misli na očinski prag.

Gle tog Flamanca ,pred mnogo ljeta
Nasliko baš je naš rodni kraj.
Priznati moram u graktanju vrana
Kao da čujem zagorski »kaj«.

Bilo pa prošlo, povratka nema
Nit ova slika sustiže nas,
Za devet ljeta, moj dragi meštre,
Zemlja izmjeni obraz i stas.

Ne idu slijepci drumom bez cilja
Nit Španci kolju nejaku dob,
Ne mame svraku vješala stara
Drukčija sada naša je kob.

Na selu novost — zadružno gumno
Radnički savjet uzeo vlast,
Eh, da vidiš, kakovim žarom
Branimo pravdu, obraz i čast.

Dolaze stranci, čude se, vele:
— Hrabri ste, bome, đavo vas zna!
Tebi ću otkrit, tajna je svemu
Čašu slobode ispit do dna.

Dodirne ponoć umorne vjeđe
A mjesec utka u oči san.
Zaspah u miru, u snu mi Breugel
Darovo sliku — za rođendan.

Joža HORVAT

Kratke vesti iz inostranstva

Žan Kasu

»LEPA JESEN« — NOVI ROMAN ŽANA KASUA

U francuskom izdanju »Žiliar« izišao je novi roman Žan Kasua »Lepa jesen«. U romanu su opisane poslednje godine života slavnog engleskog slikara Viljema Ternera u Kokanhemu krajem prošloga stoleća. Francuski kritičar Rene Lalu, prikazujući novo delo Kasuovo u književnom listu »Le nuvel literer«, piše: »Posle više godina, Žan Kasu vraća se umetnosti romana. I to čini da bi nam pružio veoma tananu zabavu. U stvari, Lepa jesen, odvija se, u izvesnom smislu, kao ovlaš romansirana biografija. S druge strane, ono nekoliko izmena koje je Kasu sebi dozvolio sa autentičnim činjenicama omogućile su mu da ovoj priči da primernu vrednost i privlačnost jedne moderne bajke.«

NEMAČKI PREVODI SLOVENAČKIH PISACA

Izdavač Eduard Kaiser počeo je sa izdavanjem slovenačkih pisaca u zbirci »Slovenische Dichtung«. Dosada su izišle tri knjige. U prvoj je objavljen izbor dela Ivana Cankara pod naslovom »Aus Florianita«, u drugoj prevod klasične novele Ivana Tavčara »Herbstblüte« (Jesenje cveće) a u trećoj bajke Frana Miličinskog. Knjige su štampane u tiražu od 12.000 odnosno 15.000 primeraka a preveli su ih Tomas Arko i urednik zbirke Fridrih Perkenig.

»OKSFORDSKA KNJIGA AMERIČKIH STIHOVA«

U Njujorku je nedavno izišla iz štampe antologija američke poezije — »Oksfordska knjiga američkih stihova« — iz pera F. O. Matiesena, profesora književnosti i istorije na Harvardskom univerzitetu. Pri sastavljanju antologije Matiesen se rukovodio načelom da je bolje prikazati manje pesnika sa što širim i reprezentativnijim izborom iz njihovog poetskog stvaralaštva, nego uključiti u zbornik veći broj pesnika koji su preživeli samo zahvaljujući jednoj ili dvema pesmama antologijskog značaja. Izbor stihova u ovoj antologiji ukazuje na sastavljačevu želju da pretstavi dva stremljenja u američkoj poeziji — jedno, koje je naznačio svojim delom Volt Vitman, i drugo, koje je začeo Edgar Alan Po.

SAVREMENI KINESKI ROMAN

Književnici Ma-Fen i Sin-Žun napisali su u stilu starinskog narodnog romana delo »U gorama Luj-lana«, iz vremena seljačkih ustanaka protiv japanskih osvajača. Zahvaljujući sočnom narodnom jeziku, skladnom starinskom obliku i aktuelnoj temi ovaj roman je postao jedan od najpopularnijih i najčitanijih književnih dela u savremenoj Kini. Pored njega, najpopularniji je roman književnice Din-lin »Sunce nad rekom Sangan«, koji je izišao i kod nas u dva izdanja (Nopok, Beograd 1950 — Nopok, Zagreb 1950) u kome je prikazan revolucionarni preobražaj kineskog sela, zatim roman Čon Liboja »Uragan« i »Gao Lan-da« Ov-Jan-Šana koji govori o stvaranju zadruga u slobodnom kineskom selu.

KINESKA POEZIJA

Pored niza zbirki lirskih pesama, u savremenoj Kini afirmisala su se u prvom redu dva velika epa, i to »Život vozačice« i »Van Huj i Si Sjan-sjan« u kome pesnik Tjan-Cjan govori o ljubavi borca Van Huja prema mladoj seljanki Si Sjan-sjan.

MIKELANDJELOVA PROSLAVA U ITALIJI

Krajem ovog meseca u Rimu će se završiti svečanost povodom 475 godišnjice rođenja velikog italijanskog slikara, vajara i arhitekte Mikelandjela Buonarotija. Glavne svečanosti već su održane u Mikelandjelovom rodnom gradiću Kapreze. Uskoro će iz štampe izići jubilarna zbirka sa oko tri hiljade Mikelandjelovih slika, crteža i projekata.

KNJIGA O SLIKARU KURBEU

Drugi tom knjige o velikom francuskom slikaru prošloga stoleća Gistavu Kurbeu, koja je izišla u izdanju Pjera Kajea u Ženevi, sadrži mnogobrojne neobjavljene tekstove, stranice Kurbea o samome sebi, između ostalog i jednu zanimljivu autobiografiju, zatim fragmente, umetnikove misli o umetnosti i politici (prema jednom rukopisu Kastanjarija). Ova knjiga pretstavlja živo svedočanstvo o velikom francuskom umetniku i služi za svestranije upoznavanje njegova života i dela.

IZLOŽBA NORVEŠKE GRAFIKE U BAZELU

U Bazelu je priređena veoma značajna izložba norveške grafike. Edvard Munk pretstavljen je na izložbi sa 74 rada. Pored dela velikog norveškog slikara izložene su grafike mladih umetnika kao što su: Tomas Brajvil, Ludvig Etkas, Henrik Fine, Hari Johanesen, Stin Jonsen, Rigmar Iversen i dr.

ZAVRŠEN JE XXV BIJENALE U VENECIJI

Sredinom prošloga meseca završen je XXV Bijenale u Veneciji. Ovu veliku međunarodnu izložbu posetilo je, za 130 dana, 171.414 posetilaca, otkupljeno je 519 izloženih dela (256 italijanskih i 36 stranih), kao i 227 predmeta dekorativne umetnosti.

SMRT AMERIČKOG PEVAČA AL DŽONSONA

Nedavno je umro Al Džonson, jedan od najpopularnijih pevača Amerike. Evropa ga je upoznala kao protagonistu prvog umetničkog zvučnog filma. Njegova, često istinski humana igra u tom filmu koji se zvao »Sonny boy«, smatrala se kao početak nove ere u filmskoj glumi. Al Džonson je umro u 64 godini.

TELEVIZISKI PRENOS OPERE U NJUJORKU

Nova operska sezona u Njujorku, u Metropolitenskoj operi počela je sa novom uvežbanom Verdijevom operom »Don Karlos«. Izvođenje je prenošeno televizijskim stanicama, što je prvi prenos ove vrste u Americi.

NOVA KINESKA OPERA

Kineska opera ima hiljadugodišnju tradiciju. Jedna od karakteristika novih kineskih opera u tome je što su one većim delom plod kolektivnog rada. Tako je na primer u stvaranju opere, posvećene narodnoj junakinji Su Hu-Lan, učestvovalo pet autora koji su napisali libreto, i šest kompozitora.

RADIŠČEV NA SRPSKOM

Krešimir Georgijević

Ako se za neku knjigu može reći da za nju važi ona stara latinska poslovica »Habent sua fata libri« (»I knjige imaju svoju sudbinu«), onda je to svakako knjiga Aleksandra Nikolajevića Radiščeva Putovanje od Petrograda do Moskve (1790). Pošto nije mogao naći štampara koji bi štampao, iako je za nju dobio odobrenje od cenzure, Radiščev je kupio malu štampariju i u svojoj kući u Petrogradu naštampao (bez svoga imena) Putovanje i pustio ga, u malom broju primeraka, u knjižarsku prodaju. Carica Katarina ubrzo je pročitala knjigu i naredila hapšenje pisca, a u isti mah naredila da se ta štetna knjiga potpuno uništi, tako da je ona odmah postala velika retkost, te se samo za njeno čitanje plaćalo na stotine rubalja. Iako je Radiščev posle smrti carićine amnestiran, njegovo Putovanje nije dobilo pomilovanje, te se štilo samo u prepisima. O Radiščevu, koji je tragično završio svoj paćenički život uzevši otrov (1802), nije se u doba nikolajevske reakcije smelo ni govoriti. Puškin je 1836 god. pokušao da objavi članak o Radiščevu, no i pored svega toga što se polemički odnosio prema Putovanju (uglavnom, sa stilskih razloga), ministar prosvete Uvarov nije to dopustio, smatrajući potpuno nepotrebnim da se »obnavlja uspomena na pisca i knjigu koji su savršeno zaboravljeni i dostojni zaborava«. Tako se i dogodilo, Radiščev je bio zaboravljen, te ni Hercen u raspravi O razvitku revolucionarnih ideja u Rusiji (1851) nije pomenuo ovog začetnika ruske revolucionarne književnosti. Tek kad je objavljena Puškinova rasprava u Celokupnim delima (objavljenim povodom dvadesetogodišnjice smrti pesnikove, 1857), Hercen je video svoj veliki propust, pa je odmah, na osnovu jednog prepisa, izdao Putovanje u Londonu 1858 god. Iako je formalno skinuta zabrana s Putovanja deset godina posle toga, ipak se ono nije moglo štampati u Rusiji: dve knjige skupljenih dela Radiščevljevih uništene su 1872 god. još pre no što su izišle iz štampe; to će se dogoditi i s izdanjem Putovanja od 1903 god. Pre toga je (1888) A. S. Suvorin dobio dozvolu da štampa Putovanje u sto primeraka! I tako je revolucija, koju je toliko žarko želeo i nagoveštavao u svom delu pisac Putovanja, donela slobodu i njegovu proskribovanom delu: prvo potpuno i naučno spremljeno izdanje izišlo je u godini prve ruske revolucije, 1905, da bi se u iduće dve godine pojavilo još osam izdanja! U sovjetskom izdanju od 1936 godine učinjene su još neke popravke i dopune teksta na osnovu rukopisa Radiščevljeva odobrena od cenzure i jednog prepisa iz XVIII veka. Posle sto i šezdeset godina ono izlazi na našem jeziku, kao klasično delo ruske književnosti, kao jedan od najsvetlijih proizvoda ruske revolucionarne misli.

Kad vidimo, dakle, takvu sudbinu ove knjige, onda se pitamo: otkuda toliki strah carskih vlasti i samih careva — od Katarine II pa do Nikolaja II — od te knjige i njenog pisca, koji je zbog nje suđen na smrt, pa pomilovan na deset godina Sibira, odakle ga je spasla caričina smrt i izdašna pomoć prijatelja? To je otuda što je ta knjiga nosila u sebi seme revolucije, što je bila uperena protiv vladajućeg društvenog poretka — feudalnog ropstva mnogomilionskih masa ruskog naroda i protiv same osnove državne vlasti na kojoj je on počivao — carskog samodržavlja. U toj knjizi, kao da su se sa stranice na stranicu množili oni zloslutni, strašni stihovi iz pesme Sloboda, koji su odjekivali kao zvuci truba jerihonskih: »Pojaviće se odasvud oružana vojska, nada će svakoga naoružati; krvlju krunisanoga tiranina već svako žuri da spere svoju sramotu. Vidim: oštar mač svuda blista. U različitim oblicima kruži smrt lebdeći nad oholom glavom cara. Likujte, okovani narodi: to je osvetničko pravo prirode odvelo cara na gubilište!«

Taj glasnik slobode je nekadašnji student lajpciškog univerziteta, pa čitalac i učenik francuskih filozofa materijalista i prosvetitelj (Helvecija), Mablija, Rusoa), a, po povratku u Rusiju, činovnik carske administracije, koji će se, napojen slobodarskim idejama, naprosto zgroziti od strašne nepravde feudalnog društvenog postrojenja, a onda to iskreno, s neobičnom dotada građanskom smelošću, izneti u svojoj knjizi. Katarina II, koja je njegovu knjigu upravo gutala od korica do korica, praskala je od besa, njeno raspoloženje vidi se najbolje po marginalijama koje je stavljala čitajući knjigu. »Pisac je ispunjen i zaražen francuskom zabludom, — pisala je ona; — na svaki način traži i sve moguće zaštićuje samo da umanji poštovanje vlasti i vladara, i da navede narod na negodovanje protiv uprave i upravljača.«*) No to ne znači da su ideje Radiščevljeve bile naprosto presađene misli francuskih naprednih filozofa i levih pisaca. Već u nekoliko prethodnih radova, Radiščev je ustao protiv samodržavlja i feudalnog poretka, i to onda kad je pugačovska buna uzbudila duhove, kad se u publicistiku i umetničku književnost toga vremena polako probijaju demokratska shvatanja, što znači da su u društvu već postojale snage koje će prihvatiti demokratske i revolucionarne misli i uvideti potrebu izmene društvenog uređenja. Međutim za otvoren, javan i smeo istup bio je sposoban samo Radiščev, koji će za svoje delo poći uspravna čela u Sibir, kao što će za svoju revolucionarnu delatnost ići tamo revolucionari — književnici i publicisti — dekabristi, demokrati revolucionari 60-tih godina i dr.

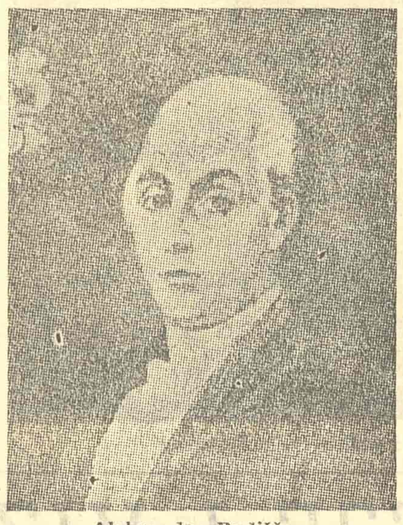

Aleksandar Radiščev

događaje, dotle su Radiščevu glavno događaji i pojave stvarnosti, koje on propraća svojim ogorčenjem protiv ugnjetavanja i bespravlja, i svojim oduševljenjem za slobodu. Time je on zapalio buktinju slobode koju će otsada predavati jedan drugom svi pravi ruski pesnici i stvaraoci — od Puškina i Ljermontova do Njekrasova i drugih revolucionarnih demokrata, do Tolstoja i Čehova, pa do Gorkog i velikog Lenjina. »Ja gledam kroz celo stoleće«, govorio je Radiščev.

Putopis je, dakle, najbolje odgovarao kao književni rod da se prikaže ruska stvarnost onog vremena. Putovanje od Petrograda do Moskve dugo traje, na poštanskim stanicama menjaju se konji, susreću se ljudi, prolaze sela i gradovi; pisac posmatra život koji promiče pored njegovih kola, beleži razgovore s ljudima — plemićima, trgovcima, činovnicima, intelektualcima, seljacima, čita zaboravljene ili dobijene beleške drugih putnika, — i pred njime se otvara dotada neslućena slika, sva prošarana crnim bojama bede, biča i kamdžije, jauka, ropskog rada i strašnog umiranja. A izlaz iz toga stanja? kako pomoći seljaku-kmetu? Evo proročkih reči pisčevih: »Uverio sam se iz mnogobrojnih primera da je ruski narod vrlo strpljiv i da može da trpi do krajnje granice ali kad dođe kraj njegovu strpljenju, ništa ga ne može zadržati da ne postane nemilosrdan . . . «

Već se iz navedenog vidi da Putovanje nije putopis u običnom smislu reči. Tu su no elistički obrađeni događaji iz života plemstva, građanstva i seljaštva, susreti s ljudima, razne epizode iz stvarnog života, što sve daje delu svežu, realističku boju, čak i onda kad se u obliku sna prikazuje dvorski život na dvoru Katarininu. Osim toga, tu su i projekti o oslobođenju seljaka (tobožnji caričin manifest) i o dodeljivanju seljacima zemlje, pa dokumentovani članci (ponekiput u vidu napisa izmišljenih ličnosti) o raznim političkim, društvenim i kulturno-književnim pitanjima (tako o cenzuri, o Lomonosovu i dr.). No baš zato je Putovanje stilski heterogeno, nema jedinstva stila, »varvarskog je stila«, po reči Puškinovoj: taj stil je, ra jednoj strani, crkvenoretoričan, na drugoj, sentimentalnopatetičan, na trećoj, realističan, na četvrtoj, naučno-prozaičan. Zato se i u Radiščevljevu jeziku isprepliću dve jezičke stihije, kako to konstatuje prevodilac Dr Kiril Taranovski u svom pogovoru: »jedna — knjiška, učena, staroslovenska, i to ne samo u rečniku, nego i u morfologiji i sintaksi; druga — živa, razgovorna, ruska, s elementima iz narodnoga jezika«. Nastojeći da sačuva »stilski mozaik« originala, prevodilac nije mogao da zadrži i crkvenoslovenske elemente, koji u našoj današnjoj upotrebi daju govoru ironično obeležje, nego je drugim sredstvima (uglavnom bibliskim stilom) arhaizovao i svečano obojio jezik. U takvom obliku, srpski prevod Putovanja potekao je iz pera koje je taj posao obavilo s najviše znanja, stručnosti i odgovornosti.

Klasično delo prvog ruskog revolucionara izlazi nešto posle dvestagodišnjice od njegova rođenja 1749—1949). Pa iako je tom prilikom napisano dosta jubilarnih članaka o Radiščevu, ipak je trebalo — iako samo delo govori o svom piscu i vremenu u kome živi — jednom uvodnom reči upoznati čitaoca s Radiščevim i njegovim dobom; prevodilac je dao samo podatke o izdanjima dela i o prevodilačkim problemima. On je dao i komentar, koji je brižljivo i stručno urađen; ponegde ipak nedostaju objašnjenja: tako o naslovnom motu dela, uzetom iz Tredjakovskog: »Čudovište debelo, krupno, ogromno, stogrlo — laje . . . «, što se odnosi na carsko samodržavlje; potom je trebalo dati kratku belešku o Lafajetu, o pojmu »koleški asesor« i dr.

★

Putujući kroz Tobolsk, u daleko progonstvo Sibira, Radiščev je ovako odgovorio na pitanje ko je on i kuda putuje:

»Ti hoćeš da znaš: ko sam? šta sam? kuda putujem?

Ja sam onaj isti što sam bio i što ću biti celog svog veka:

Nisam stoka, ni drvo, ni rob, već čovek . . . «

Čovek, dakle, to je osnovna misao i težnja pisca i čoveka Radiščeva, to je osnovna misao njegova Putovanja, ruka koju kroz stoleće pruža Gorkom: »Čovek — to zvuči gordo!« Dobijajući ovo klasično delo za našu književnost, u času kad je naša socijalistička izgradnja, usprkos svih teškoća i smetnja, u najvećem jeku, mi možemo naglasiti upravo tu najbitniju, humanu, ljudsku stranu ovog dela.

*) Najvažniji literarno-istoriski podaci uzeti iz D. D. Blagoja, Istorija ruske literature XVIII veka (M., 1945).

A. N. Radiščev, Putovanje od Petrograda do Moskve. Izdanje Kulture, Beograd, 1950.

MILE KLOPČIĆ

OBREKOVALCEM JUGOSLAVIJE

Kaj, jezikavti vi, tako hrumeč kričite?
Kaj draži vas tako, da šli ste v ta razdor?
Kaj draži vas tako, da šli ste v ta razdor?
Mar to, da smo s krvjo si zmago priborili
za svôbodni obstoj, ne da bi spet klonili?
Po naši volji ne, po vaši je ta spor!

Bila in še je v nas mogočna, trdna ver
da reke se zlijo nekoč v enoten tok.
Zakaj to vero zdaj nam vaša laž zatira?
Tako je blizu bil, zdaj se odmika rok,
ko bratje stopijo v res bratsko družbo eno!
Kdaj vrnete nam spet to vero neskaljeno,
da v njej se vsi zbero?

Kdaj váravec prizna, da vedoma potvarja
in gre z lažjo na moč, ki čudeže ustvarja?
Kdaj in kako, kako? To je vprašanje, to!
Ne reši ga nikdar ne sila ne ukaz,
pač pa priznanje, boj in čas!

O strah in stud! Vi, ki ste brali,
kar mi s krvjo smo napisali,
imate zdaj prezir za kri,
ki tekla vam in nam je skupne bojne dni
da člen zvarila bi železen!
O strah in stud! Vam, ki spoznali
v dejanjih našo ste ljubezen,
to čuvstvo prav nič ne velja,
in vse ste mirno poteptali,
kar vrelo nam je iz srca!
Sta vest in čast vam pojma prazna
Je vredna več sebičnost blazna,
ki žal vam zmedla je duha?
Zakaj, zakaj vse to? Ker nismo se udali,
ko pridivjal pogubni je vihar,
ker nismo predenj popadali,
ki rad bi bil nam gospodar?
Zato nemara, ker ugonobili
tujinsko in domačo smo napast
in s svojo smo krvjo vrnili
deželi mir, svobodo, čast?

Ni kdo od vas tedaj na varno se zalezel
in odondod drhte oprezal,
da tuja kri, tuj bajonet
odpre mu lino v novi svet?
Ta naj se plazi zdaj pred vašimi ukazi,
ta vedoma lahko prepušča se lažem.
Nam je resnica ščit, obramba so dokazi,
mi dejstvom verjemo in svojim le očem:

Fabriških dimnikov povsod rasto gozdovi,
na rekah dvigajo mogočni se jezovi,
plavži goré, v zemljo gradimo nove rove,
iz naših luk plujo nam lađe v vse vetrove,
kjer jalov bil je svet, kalé že nove setve,
močvirja nam rodé doslej neznane žetve,
sami in zase zdaj
zaklade trgamo iz črnih zemskih slojev,
ki naši so za vekomaj,
povsod je delo, znoj, povsod vrvenje strojev
noč za nočjo in dan za dnem.

To je poglèd, ki nudi se očem!
Kaj torej vaše klevetanje?
Za vaše grožnje in laganje
ne zmeni se naš silni tok.
Po mislih naših glav in s silo naših rok
uresničujemo vse tiste drzne sanje,
ki mnogo je rodov
težko trpel ozanje,
ki zanje mnogo jih je leglo v hlad grobov!

ERVIN ŠINKO

Poručujemo mi vukovi

Za uvod neka ovde dođe mala priča koju je napisao prije više od petsto godina veliki talijanski majstor Đovani Bokačo. Riječ je o Židovu Abrahamu, pravednom i poštenom čovjeku, koga je njegov prijatelj kršćanin veoma požalio, što će mu zbog krive vjere propasti duša. Židov ipak nikako nije htio ni čuti o pokrštenju, ali kada je doputovao u Rim i tamo promatrao ponašanje pape, kardinala i drugih prelata i dvorjanika, kako svi redom bez ustezanja, grižnje savjesti i stida griješe bludno, kako trguju ljudskom krvlju, — tada je odlučio da se pokrsti.

»Čovjek bi rekao« — zaključuje Abraham — »da se vaš pastir, a s njim i ostali svećenici, trude da unište i izbrišu sa zemlje kršćansku vjeru, umjesto da budu njen glavni oslonac i potpora. Ali, kako vidim, ne samo da im ne uspijeva da unište vašu vjeru, već ona neprestano napreduje i postaje sve slavnija i sve jasnija: zato imam razloga da povjerujem da je Duh Sveti njen temelj i potpora, i da je ona istinitija i svetlija od sviju ostalih vjera«.

Zašto sam ispričao ovu malu priču? Zato što ova duhovita i vesela priča odjednom postaje strašno ozbiljna kada je primjenimo ne na papinski dvor XIV stoljeća, nego na Nepogrešivoga XX stoljeća, na Staljina, na njegove kardinale i njegove veće i manje dvorjane.

Bruji etar od gukanja golubova mira. Svi su ti golubovi mira pošli na put po zapovjesti velikoga Nepogrešivoga, lete oni i lebde i slatko i dražesno i srdačno i blago kao što dolikuje pravim golubovima, guču na primjer u Budimpešti tako da — podsjećaju na bijesne ratoborne prijetnje i halucinantni ugođaj predratnih Hitlerovih delirantnih mitinga.

U Budimpešti se recituje pjesma o Titu. Da, naslov je pjesme »Tito«. Pisao ju je mađarski trudbenik pera i recitovao ju je mađarski glumac. Možda su isti taj trudbenik pera i isti taj glumac pisali i recitovali prije deset godina isto ovako o Staljinu u plemenitom nacionalnom uzbuđenju: »Mi ćemo njegove kosti prosuti u vjetar«.

To je bolji slučaj. Ali je moguće i to, da su i stihotvorac i glumac mladi ljudi i ako je tako, to je doista divan primjer kakav odgoj dobija danas u Mađarskoj »komunistička« omladina, kako odvratno, sramno i podlo truju duše Staljinovi pešteanski kardinali i to u ime Marksa i Lenjina.

Guču i guguču staljinski golubovi mira. Čudni golubovi. Na Budimpeštanskom kongresu pristalica mira koji je bio održan samo nekoliko dana prije onog njega dostojnog šefildskog odnosno varšavskog sastanka, jedan službeni mirotvorac okvalifikovao je sa tribine narode Jugoslavije kao »vukove koji vrebaju na našim južnim granicama«.

Blago rečeno to je nesumnjivo doista veoma originalni i naročiti način propagiranja bratstva i mira među narodima. Tako originalni i naročiti, da se može utvrditi poput Bokačova Abrahama: ako ne uspiju izazvati rat na Balkanu odnosno u svijetu čak ni ovakvom propagandom mira, onda snage mira mora da su zaista moćne, onda mi »vukovi« mora da smo zaista nepobjedivi u našoj odlučnoj volji, za vladavinu duha čovječnosti, poštenja i mira među narodima.

Slavili smo mi tu u Jugoslaviji trideset i treću godišnjicu velike Oktobarske revolucije. Slavili smo je dozivajući veliki lik Lenjina. Lenjinove misli, dozivajući velike i divne ciljeve revolucionarnog ruskog proletarijata. Činili smo to u vjeri da ove misli i ovi ciljevi važe i danas, unatoč svemu i danas. Slavili smo tu godišnjicu ovdje u Jugoslaviji, odlučni da radimo, živimo i pobjeđujemo i dalje u duhu lenjinskog Oktobra. Jer je ono što je veliki Oktobar dao svijetu, naše, neotuđivo je bilo naše, naše je postalo u ratu, u našoj Revoluciji, naše je u našoj današnjoj borbi koju vodimo zato, da sačuvamo i razvijamo tekovine naše Revolucije za dobrobit našu i za dobrobit svih naroda svijeta.

Slavili su međutim veliki Oktobar i u Moskvi i u onim zemljama, u kojima dobro dresirani mali nepogrešivi plešu onako, kako zviždi veliki Nepogrešivi. I ako je čovjek i pomalo pratio, kako su oni slavili veliki Oktobar, onda je morao neminovno osjećati, takvu užasnu katastrofu doživljuje danas međunarodni radnički pokret. Užasnu, najužasniju katastrofu od svih dosada doživljenih.

Međunarodni radnički pokret doživio je već mnogo teških udaraca. Udarce koji su označeni hiljadama i desecima hiljada okrvavljenih i pregaženih tjelesa. Poslije takvih udaraca spustio se ponekad za više godina mrak i grobna tišina na pojedine zemlje, a tupi krvnici mislili su da su pobjedili. Uvijek se pokazalo da su krvnici bili glupi u tom njihovom vjerovanju. Radnički pokret, borba za život, za ljepotu i za čovječnost jači su od svakog nasilja. Snaga same stvarnosti zahtijeva borbu sa neodoljivom snažnošću prirodnih zakona i tjera je uvijek nepobjedivo naprijed.

Upravo zato nisu najkrvavije katastrofe međunarodnog radničkog pokreta one koje su najteže. Nisu bile najteže katastrofe međunarodnog radničkog pokreta pojedine krvavo pregažene revolucije, nego momenti kad je radnički pokret doživljavao moralne katastrofe.

Jedna od najtežih moralnih katastrofa bila je ona 1914 kada je Druga internacionala oskrnavila sve nade i vlastito ime te postala izdajnik ideja koje je ona sama širila kroz decenije među milijune radnika i naroda svijeta. Tada smo mislili da nikad još nije bio i neće biti veći i strašniji pogreb ljepših i plemenitijih nada. I bilo je milijune i milijune razočaranih koji su tada mislili da ono što je tu propalo — vjera u internacionalizam i vjera u revoluciju — vjera u čovjekovu pobjedu — nikad više uskrsnuti neće.

Oni koji su tada ovako očajavali, nisu imali pravo. U divljem mraku bestijalnosti i uništenih nada, u krvavom dimu svijeta koji se pretvorio u klaonicu, zaorila se oštra i pouzdana riječ razuma, zablještale su u novom sjaju vjera u sudbinu čovjekovu i nada u čovjekov put i u smisao toga puta. To je onaj dan, kada je u svakom kutu ove naše obeščašćene planete postalo poznato novo ime, ime Vladimira Iljića Lenjina. Njegovo ime je zvučalo kao veliko ohrabrenje: ništa nije izgubljeno, ništa nije jače od revolucije, a revolucija je tu s njom je pošla na triumfalni put neotuđiva volja za razumnim životom, za čovječnošću, za ljepotom i pravdom.

Usred smrti netko je progovorio o životu i ne samo govorio o životu, nego i krčio put prema njemu.

Ova moćna nada kao da je danas pred našim očima podvrgnuta ruglu. Nadu čovječanstva u socijalizmu upropašćuju, rastvaraju i ruše oni koji se usuđuju da se nazovu Lenjinovim baštinicima i učenicima.

Kad već govorim o velikoj Oktobarskoj revoluciji . . . Tada sam bio vojnik u austro-ugarskoj vojsci. Bio sam u Bukovini. Naš streljački rov se nalazio svega na nekoliko stotina koraka od ruskog. Njegova ekscelencija feldmaršal-lajtnant Nađ Pal lično držao nam je govor o tome, da je zabranjen svaki dodir sa Rusima. Ta zabrana bila je popraćena prijetnjom da će svaki koji bude uhvaćen u razgovoru sa nekim ruskim vojnikom, biti strijeljan na licu mjesta. Feldmaršal-lajtnant Nađ Pal strašno se bojao da ne saznamo rusku istinu, Lenjinovu istinu, i ako je budemo saznali da će to utjecati na naše držanje prema njegovoj ekscelenciji.

Neke slabosti umetničke kritike

Piše:

(Crtež Džumhura)

Sreten Stojanović

U našoj dosta oskudnoj umetničkoj kritici mogu se zapaziti dva razvojna momenta. U prvo vreme ona je bila, uglavnom, usmerena na to da umetnicima pomogne u oslobođenju starih larpurlartističkih zabluda. Težnja da se umetnici politički uzdignu, da se u burno vreme Narodne revolucije osposobe za stvaralaštvo i da osete uzbuđenja koja će želeti da izraze u svojim delima — ta težnja bila je opravdano plemenita, a u najširim masama umetnika primljena i pozdravljena. Umetnici su počeli da proširuju horizont svojih posmatranja i rezultati su pokazali da su oni shvatili pravilno svoje dužnosti prema svome narodu. Ali, ako se izdvoji ovaj politički deo i zauzme kritički stav prema pojedinim radovima, onda se vidi da neki drugovi, koji su pisali kritike, nisu imali raščišćene pojmove o formalizmu i naturalizmu, a socijalistički realizam kao idejni stav nije im bio dovoljno jasan. Ta slabost urodila je mnogim zabludama.

Iz tih razloga, uglavnom, kritika je sama po sebi došla u bezizlazan položaj i, manje-više, zaćutala.

Tek u novije vreme pojavljuje se kritika, a »kritičari« rastu kao bujica. Ova »bujica« nije tako doktrinarna kao ranije, naprotiv, ona je otišla u drugu krajnost i liči pomalo na ona predratna piskaranja kada je svako izmišljao svoga ljubimca ili otkrivao genija. Misao, odnosno idejnost, kod nekih je izbrisana iz niza elemenata koji sačiniavaju umetničko delo.

Kada se budnije prati ova nova pojava kritike, sa svim onim slabostima nekih ranijih kritičara, onda se dolazi do uverenja da je prilično vidan nedostatak mere u prosuđivanju.

Postoje čak izvesne vrednosti koje su prosto fascinirale kritičare i oni se ne usuđuju da ih ispitaju i provere, dok ih život koji teče nateruje da kažu svoj sud o onima koji rastu. I sada nastaje senzacionalno otkrivanje genija, koji se posle godinu dana pušta da neznano nestane, a nastaje utrkivanje za novom senzacijom. Taj način momentalnog uzdizanja postaje štetan i za talentovanog mladog čoveka i za okolinu. Više će sigurno vredeti pažljiva ocena, ali i stalna briga o čoveku. Grubi prekid stalnog kritičkog praćenja mladog umetnika najviše nanosi štete. Oseća se da pojmovi često nisu raščišćeni. Rutina, manir proglašuju se za umetnost. Rad koji opisuje momente iz Narodnooslobodilačke borbe proglašava se za partijnu umetnost na kojoj treba da se uče drugi, iako je rađen potpuno formalistički, bez uzbuđenja, pa i bez koncepcije. Anegdota se često puta proglašava za idejnost, a bombaši i nosači ašova su »prava« dela iz borbe i izgradnje. Da ne govorimo o nekim malograđanskim oduševljenjima nad slabim i nemoćnim prežvakivanjima iz starih monografija.

Ovakva praksa daje nam za pravo da zamerimo što se ne poklanja više pažnje razlici između pravog umetničkog doživljaja, majstorski izrečenog, i običnog zanatstva.

Mnogi kritičari ne traže u umetničkom delu misao, ideju, pokretača stvaralaštva. Mnogi se ne osvrću na savremenost, ne traže u stvaralaštvu izvornost, svež doživljaj, duboko lično uzbuđenje, ali znaju da proglase tamburaški orkestar za violinski koncert. Ne ide se dovoljno u širinu prilikom traženja, ne obraća se dovoljna pažnja na uskost umetničkih pobuda u ovo vreme preobilno ljudskim uzbuđenjima.

Nedovoljno ozbiljno shvaćena kritika omogućuje da se prokradaju obične putopisne beleške za umetnička dela, a nedovoljno produbljavanje kritike do gubljenja svakog kriterija šta je pošteno nastojanje da se u oplemenjenom obliku da misao — a šta je veštо, pa i nevešto proturen lažan novac.

Ponekad se piše proizvoljno i samo lično, a ponekad se cela izložba hladno okarakteriše bez dovoljno udubljivanja i potrebne analize.

To je razlog da kritika ima slab odjek među umetnicima.

Trebalo bi da drugovi koji su dovoljno upoznati sa problematikom likovne umetnosti pristupe sa više pažnje svakom kvalitetnom delu, da ga osvetle sa svih strana, a da ne traže da im se veruje na reč. Ostalim prilozima treba isto tako da se pozabave sa više interesa. Neki od onih koji se danas pojavljuju kao kritičari pošteno će poslužiti ako preko štampe pruže samo pregledna obaveštenja o izložbama.

Naši likovni umetnici će, na kraju krajeva, pozdraviti svakog kritičara koji će bez superiornosti suditi o njihovim slabostima, sa ljubavlju pratiti njihov napor za stvaranje takvih umetničkih dela koja će biti plemenito izgovorena o našoj zemlji i našem radnom čoveku.

Marginalije na knjizi »Pozorišnih hronika« Milana Dedinca

Milan Đoković

Zbirke pozorišnih kritika u nas se retko pojavljuju. U tome, svakako, treba gledati još jedan dokaz nedovoljnog rada na ovome žanru. A stara je, već mnogo puta ponavljana istina da od jedne efemerne umetnosti kao što je pozorišna ne ostaje vidna traga i da se njeni rezultati nepovratno gube ako nisu zabeleženi. Doduše uobičajena kritička ocena pretstave nije jedini način registrovanja postignuća glume i režije. Ima i drugih oblika kojima se one beleže. Ali su ti oblici — esejistička analiza, umetnički portret cele ličnosti ili jedne njene manifestacije, razvojna linija nekog razdoblja u pozorišnom radu, studija o stilu jednog ansambla i sl. — još reći i sretaju se samo u velikim vremenskim razmacima. Otsustvo svestranijeg i produbljenijeg razmatranja pozorišnih poduhvata i pojedinačnog tvoračkog učešća u njima dvostruko je negativno. Na prvom mestu od toga trpi pravilan razvitak umetnosti, jer pozorišni umetnik čije delo ostaje bez odjeka u javnosti ima manje stimulansa koji ga pokreće na nova traženja i u njemu se stvara turobno osećanje da čitav njegov napor zaista nije vredan veće pažnje nego što mu je pokloni publika aplauzom posle spuštene zavese. Time se pothranjuje lako razdražljiva osetljivost stvaraoca koji ulaže svu svoju fantaziju i sav svoj psihofizički aparat za čudljivu reakciju jednog trenutka, jednog više ili manje srećnog kontakta s gledalištem. Ali to nije sve. Umetničko delo koje se realizuje na pozornici nije samo stvar njegovog kreatora. Ono je, istovremeno i stvar nacionalne kulture. U kulturnom usponu naroda pozorište ne stoji na poslednjem mestu. Njegov značaj među umetničkim vrstama je utoliko veći što ono možda najneposrednije može da utiče na idejne kvalitete širokih masa, direktno im prenoseći misli i osećanja velikih pesnika iz prošlosti; što se preko njega umetničke slike o savremenom društvu, koje su stvorili savremeni pisci, najbrže i najupečatljivije urezuju u ljudsku svest, postaju njena sadržina, njen budilac i pokretač na plemenitu borbu za ideale zajednice. Samim tim što pozorište treba i može da postane činilac društvenog kretanja napred, njegovo usavršavanje zaslužuje punu pažnju. A ono se ne može usavršavati ako mu ne pomognemo da raste koliko sopstvenim naporima toliko i uz podršku ranijih pozorišnih iskustava i tekovina. Pomiriti se sa činjenicom da pozorišni rezultati generacija koje izumiru odlaze u grob zajedno s njima znači lišiti pozorište njegovog kulturnog nasleđa, tog izvanrednog značajnog činioca napretka. A mi smo vrlo malo učinili da sačuvamo ili fiksiramo konkretnija svedočanstva svoje, ja bih rekao bogate pozorišne prošlosti, koja je imala i te kako važan udeo u istoriskim pokretima našeg naroda.

Milan Dedinac

Knjiga »Pozorišnih hronika« Milana Dedinca, posmatrana u svetlosti doprinosa fiksiranju zalaganja i rezultata naše generacije na podizanju pozorišne umetnosti i njenom uključivanju u sistem izgrađivanja novog, socijalističkog društva, zaslužuje posebnu pažnju.

Dedinac piše pozorišne kritike već više od dvadeset godina. Ja ne znam kolika bi i kakva bila jedna kompletna zbirka svega što je on na tome polju objavio, da li bi ona pružila pouzdan materijal za bolje upoznavanje s pozorišnim kretanjima između dva rata. O tome je, možda, on sam izrekao sud ostavljajući svoje stare kritike izvan opsega zbirke. Ali mi se čini neospornim da njegove poslеratne kritike, koje su ušle u ovu knjigu »Pozorišnih hronika«, pretstavljaju, i pored nedostataka o kojima ću govoriti, ozbiljan prilog za budućeg istoričara naše pozorišne umetnosti. (Dokle će, avaj, svako pitanje što se ništa ne preduzima da počnemo raditi na pozorišnoj istoriji biti samo pucanj u vazduh?).

Dedinac, mislim, nije pogrešio kad se odlučio da u svojoj prvoj kritičarskoj zbirci sakupi upravo samo poratne kritike. Poratno pozorište, ma da, sasvim prirodno i nužno, mnogim spojevima vezano za raniju pozorišnu aktivnost, ima svoje izrazite, specifične osobenosti, koje su rezultat suštinskih promena u društvenom životu. Novo vreme je donelo i radikalno izmenjenu ulogu pozorišne umetnosti,bolje rečeno omogućilo joj da potpunije dobije položaj »škole života« nego što ga je ikad imalo, od Držićevih vremena do danas. Nekada gonjeni borac za istinu ili potkupljivi sluga laži, osuđeno da mučno tavori od zlehudih ogrizaka s bogate trpeze ili pretvoreno u spoljni bljesak da bude razonoda presitima — pozorište našeg vremena je ostvarilo svoje vekovne težnje da postane uvažena društvena ustanova, a njegov nosilac, glumac, doživeo je da bude tretiran isto onako kao i svi drugi koji svojim radom učestvuju u stvaranju društvenih kulturnih vrednosti. Otuda je sasvim razumljivo što se Dedinac na nekoliko mesta u svojim »hronikama« vraća temi o novoj ulozi pozorišta, što pozorišnu pretstavu procenjuje i s gledišta njene funkcije u određenom istoriskom trenutku, što osporava umetničku vrednost onih pretstava koje su se oglušile o bitne zahteve svog vremena, što, najzad, uporno naglašava potrebu čvrste i nerazdvojive veze umetničko-idejnih kvaliteta pozorišnog stvaranja, jer se jednostranim pravcima, bilo umetničkim bilo idejnim, pozorišna umetnost deformiše u formalistički spektakl ili u publicističku estradu.

Pisac je svoju zbirku kritika nazvao »hronikama«. Je li to puka skromnost? Na prvi pogled jeste. Jer zašto bi umetnička ocena bila svedena na rang letopisa? Međutim, kad se pažljivije pogleda, pisac je hteo da kaže kako njegove kritike treba da pruže sliku razvitka pozorišnog života određenog perioda. U osnovi svaka slična zbirka kritika, koja obuhvata jedno vreme, trebalo bi da ima i tu svrhu. A ta svrha je, pod pretpostavkom da je pisac sebi postavi, vrlo obavezujuća. Biti hroničar pozorišta svog vremena znači obuhvatiti sve elemente koji ga karakterišu. Dedinčeve »hronike« se bave pozorišnim pretstavama i društvenom atmosferom oko njih, dejstvom tradicije i dejstvom publike na savremeno pozorište, podizanjem kadrova, metodom pozorišnog rada, pravcima režije i glume, piscima. Prema tome, one ulaze u glavne oblasti pozorišnog rada. Ali, kao pozorišni kritičar, Dedinac se vrlo mnogo zadržava na piscima. On analizira često čitav njihov rad, i sa društvenog i sa estetskog stanovišta. Tom delu svojih kritika on daje odveć veliki prostor. Ovakav metod u pogovoru pravda time što je publici, u vreme kad su kritike pisane, više trebalo govoriti o onome šta se prikazuje nego o tome kako se prikazuje. Ja ostavljam po strani pitanje opravdanosti ovakvog postupka. Ali ako se on i usvoji, nameće se nešto drugo kao problem. Pozorišna pretstava, istina je, prikazujući određeno delo, mora da prikaže i pisca u celovitosti njegova pogleda na svet. Samo, isto onako kao što pozorište prikazanim delom osvetljava celoga pisca, i kritika bi bila dužna da analizom konkretnog dela zahvati glavne ideje i umetničke osobine piščeve. Dedinac, međutim, pišući o Krležinoj drami »U agoniji«, o Molijerovom »Uobraženom bolesniku«, o »Šumi« Ostrovskog, daje vrlo široku sliku pisaca sa obiljem detalja koji malo pomažu razumevanju prikazanog dela, a osetno zapostavlja određeno pozorišno delo. Onda gde je hronika? Nužno ona se svodi na najmanji prostor, trag o pretstavi ostaje bled, neprecizan, kritička ocena svedena na zaključak bez motivacije. Čitalac saznaje, na taj način, opšta mesta o piscu, a pozorište, pretstava, režija i gluma nisu mu mnogo jasniji nego pre čitanja kritike. Reditelj i glumac ne dobijaju u kritičaru ni potporu ni korektiv. Takva kritika, ustvari, pozorišnu pretstavu uzima samo kao prigodni povod za belešku ili esej o piscu. Otuda, svakako, što su takve kritike najčešće, naša široka publika nema jasnije pojmove o prirodi reditelјske i glumačke umetnosti, proces formiranja pretstave joj je potpuno stran i ona ostaje večiti i bukvalni laik koji nije sposoban da uočava finije kvalitete pozorišnog rada. A bez publike nema ni pozorišta. Ako publika povlađuje šmirantstvu onda je šmirantstvo teško iskorenjivati. Ako publika ume da ceni istinske rezultate, onda ona u pozorištu podržava snage koje se bore da ga umetnički podignu. Pri tome je pomoć kritike, i štampe uopšte, najdragoceniji saradnik pozorišta, kad se njihove težnje usklade na istoj svrsi vaspitavanja ukusa. Dedinac je jedan od onih pozorišnih kritičara koji ne samo deklarativno brane princip o dužnosti kritičarevoj »da pomogne gledaocu da komad koji je video može što pravilnije i što potpunije da prihvati«, nego pokazuju i u praksi tu osobinu. Najnovije njegove kritike imaju znatno više takav karakter i govore o značajnom usavršavanju njegova metoda. Pišući o kreaciji Ljubinke Bobić u Nušićevoj »Vlasti« (uloga gospa Mice) i o Viktoru Starčiću i Milanu Ajvazu kao tumačima Smrdića i Šerbulića u Sterijinim »Rodoljupcima«, Dedinac je, ako se ne varam, prvi u istoriji naše pozorišne kritike pokušao da detaljnije, preciznije i konkretnije fiksira idejne i umetničke kvalitete glumačkih uloga, ne dajući, kako je to osveštala banalna praksa, svoj sud opštim zaključcima, nego uvodeći čitaoca u unutarnji smisao glumačkog dela. I u jednom i u drugom svom eseju Dedinac je tražio novi metod kojim će pristupiti analizi uloge. U prvom slučaju on je u opštu sliku o glumcu uklopio jednu njegovu ulogu, da analizom pojedinačnog bolje i potpunije objasni ono što je opšte. Tako je dobiven i portret glumčev, sa karakterističnim fazama njegove umetničke karijere, i istovremeno zabeležena jedna uloga na način koji će i kasnijim naraštajima moći da pruži jasnu pretstavu o tome kako je uloga igrana. U drugom slučaju Dedinac se zadržao samo na jednoj sceni. Dok, govoreći o gospa-Mici Ljubinke Bobić, svojom analizom ne obuhvata vrlo značajnu reditelјevu ulogu i glumačku kreaciju osvetljava samo kao »plod njene (glumičine) izvanredne sposobnosti posmatranja sveta i života«, dotle u analizi Starčićeve i Ajvazove igre Dedinac, zajedno sa glumačkim delom, ustvari prikazuje,

(Nastavak na četvrtoj strani)

Đorđe Andrejević-Kun: Za hleb, mir i slobodu

Danas nema rata, ali kao da je opet tu feldmaršal-lajtnant Nađ Pal, samo su se promijenile uniforme i frazeologija.

Kao i onda, postoji i sada zemlja, sa sinovima koji se ne smiju fraternizirati, zabranjena i opasna zemlja. Danas to nije Rusija, nego su to baš gospodari Rusije koji zabranjuju da ma tko od njezinih pristalica — pristalica i slugu — i sanja o Jugoslaviji.

Titova Jugoslavija huška na rat, hoće rat, sprema se na rat dan i noć — tako govore oni koji znaju, da niko više od nas ne mrzi rat i da niko više od nas i sa više razloga ne voli, ne želi i ne traži mir. To oni znaju, ali znaju još nešto. Znaju da je ova naša zemlja danas jedini vjerni čuvar slobode i jedini vjerni baštinik Lenjinove misli, Lenjinove istine, istine velikog Oktobra.

Dok slušam šta govore i pišu o nama u Sovjetskom Savezu i u zemljama koje su samo privjesak Sovjetskog Saveza, često se sjećam stanka koji se odigravao u mom stanu u Moskvi godine 1935. Tri lica su bila prisutna na ovom sastanku: moja žena, ja i jedan mađarski drug koji je danas u Budimpešti na vodećem položaju, eksponent mađarskih komunista. Neću kazati kako se zove, jer neću da budem denuncijant.

Taj čovjek me je posjetio oko deset sati uveče u mome stanu, Trubnjaja ulica, i diskutirao sa mnom do ponoći. Htio je da me uvjeri da nemam pravo, kada me odbija onaj kult ličnosti koji sprovodi ruska štampa, ruski izlozi, kuće i sam tramvaj sa Staljinovim imenom. Ja sam ostao pri tome da smatram da je to smiješno i nedostojno duha socijalističkog društva. Sjećam se da sam pokazao jedan članak »Pravde« gdje jedna osamdesetogodišnja seljanka priča o tome, kako ju je »zadesila neizmjerna sreća što je vidjela Staljina i što ju je šta-više dotaknula Staljinova ruka, kako je ona osjetila da u tom trenutku prožima njeno tijelo neka nova snaga«. Mišljenja sam bio da ukoliko je istina da je ona seljanka od osamdeset godina tako nešto osjetila, to treba pripisati samo zaostalom mentalitetu nekulturne osobe koja još vjeruje u čudotvorne ikone, da se to nikako ne bi smjelo propagirati i da se nikako ne bi trebalo hvaliti time u centralnom organu revolucionarne boljševičke partije.

Moj je subesjednik žestoko protestirao i tumačio mi, da sam pre dugo živio na Zapadu pa me malograđanski mentalitet sprečava da se uzdignem do adekvatnog razumijevanja socijalističke sovjetske stvarnosti.

Ovako je trajala ta diskusija sve do ponoći. I tada sam doživio nezaboravno prvo veliko iznenađenje u Sovjetskom Savezu, prvo zato što sam tada boravio tek nekoliko dana u zemlji. Kada sam naime ispratio mog tadašnjeg prijatelja, on je odmah, čim smo prekoračili prag kuće, pogledao okolo pa mi doslovno rekao:

— Bila je prisutna i Vaša žena a Vi ćete još i sami naučiti da u prisustvu treće osobe čovjek u Moskvi ne kaže ono što misli. Ništa od toga što sam tamo gore kod Vas dva sata govorio, ne mislim.

Tomu moram još dodati da je dotični drug vrlo dobro znao moju ženu i bio je na čisto s time da ona nije mnje dobar drug od mene.

Uvjeren sam, kad bih ja mogao danas govoriti u četiri oka sa onim glasnim retorima i trudbenicima pera koji teže za svjetskim rekordom štaviše za svjetsko-historiskim rekordom u blaćenju i klevetanju Jugoslavije, i u fabriciranju gnusnih laži — uvjeren sam, devedeset od sto od njih govorilo bi u četiri oka danas isto onako kao onaj moj moskovski posjetilac 1935 godine.

U jednoj od svojih najljepših pjesama stari Gete piše o tome da bi htio živjeti tamo gdje je riječ važna zato što je izgovorena.

»Wie das Wort so wichtig dort war,
»Wie das Dort so wichtig dort war,

Mi u našoj zemlji živimo u zemlji istinitih riječi. Kad mi kažemo mir, to znači mir, kad mi kažemo nezavisnost, to znači nezavisnost, i pod socijalizmom mi razumijemo socijalizam, realizaciju čovječnosti sa više sadržaja i adekvatniju nego što je ona bila dotada.

Oni govore o miru i huškaju na rat. Oni govore o internacionalizmu a htjeli bi ugušiti nas i ako ne mogu postići to blokadom, onda nas pokušavaju utopiti u prljavoj bujici kleveta i laži koje neumorno produciraju.

Oni govore tako, kao da strepe za spas naše pravovjerne socijalističke duše a ustvari strepili su i strepe zbog toga što vide opasnost, da bi naš primjer mogao zaraziti i druge. Jugoslovenski primjer bezuslovne volje za slobodom, za samostalnošću i za ravnopravnošću, jugoslovenski primjer socijalističke samosvjesti, revolucionarne vjernosti i ljudskog dostojanstva.

Oni nisu propustili spomenuti i nas u parolama povodom trideset treće godišnjice velike Oktobarske revolucije. »Bratski pozdrav narodima Jugoslavije koji vode oslobodilačku borbu protiv Titovog fašističkog režima!« — ovako glasi njihov pozdrav.

Zahvaljujemo. Razumjeli smo savršeno i zahvaljujemo na pozdravu iskreno i od srca.

Zahvaljujemo što su nam ovako nedvosmisleno dali do znanja šta žele. Istina, već su to više puta kazali, ali ne smeta da čovjek čuje još jednom šta se očekuje od njega, kad je to rečeno u tako svečanoj formi i tako sažeto.

Sad su nam dali opet do znanja da smo mi svi fašisti. Svaki od nas koji poput Tita hoće da bude slobodan, da bude svoj i ničiji sluga, taj ponosni netko koji se zove socijalistička Jugoslavija.

Zahvaljujemo na pozdravu, jer su nam time još jednom dali do znanja tako da i gluhi razumije, šta oni podrazumijevaju pod socijalizmom. To, da onim što je naše, oni imaju pravo raspolagati. I fašistička je zemlja ona koja ne dopušta da njome upravlja neki Rokosovski u ime velikog Nepogrešivoga. Fašisti su radnici koji neće sovjetske »stručnjake« nego upravljaju sami svojim tvornicama. Fašisti su književnici, slikari, muzičari, arhitekti koji ne dopuštaju da njihove stvaralačke umetničke emocije, forme, sadržaj i njihovu socijalističku umjetnost određuju i ograničavaju nepogrešivi propisi sovjetskih generala i sovjetskih birokrata.

Zahvaljujemo na pozdravu iz još jednog razloga. Zato što je riječ otvorena, jer mi volimo otvorenost. Ovaj pozdrav daje nam otvoreno do znanja da današnji upravljači Sovjetskog Saveza šalju bratski pozdrav narodima Jugoslavije samo utoliko, ukoliko su oni voljni izdati smisao njihovog postojanja, odreći se vlastite duše i boriti se zato da im dođe kraljevstvo nebesko velikog Nepogrešivoga, slavnog Rokosovskoga, slavnog Ždanova i slavnih sovjetskih stručnjaka. — Ovaj nam pozdrav dakle otvoreno daje do znanja da današnji upravljači Sovjetskog Saveza ne šalju bratski pozdrav narodima Jugoslavije.

Kad su oni već saopćili tako nedvosmisleno da ne šalju bratski pozdrav, šaljemo mi, narodi Jugoslavije i među njima i Mađari Jugoslavije, poruku njima: poručujemo da usprkos svih zločina pape i kardinala, vjerujemo u istinu, vjerujemo u socijalizam, vjerujemo u to da ostvarenje socijalizma treba da znači ostvarenje ljudskog dostojanstva, slobode, kulture i bratstva među narodima na jednom stupnju višem od svih dosada postignutih. Što vjerujemo u to, zato imamo snage, unatoč svih teškoća, da ustrajemo i dalje na našem putu, na Titovom putu, na jugoslavenskom putu socijalizma sve do pobjede. I otuda nam ona divna snaga kojom se držimo i prkosimo, otuda nam ona moralna snaga koja se osjeća u svakoj riječi naših delegata u Ujedinjenim nacijama, otuda jasnoća i dosljednost koje karakteriziraju našu politiku, naš život i naš odnos prema svim narodima.

Mi zaista šaljemo bratski pozdrav narodima Sovjetskog Saveza, susjednim nam narodima i svim narodima u ime onoga mira koji ne dopušta da se govori o drugim narodima kao o vukovima.

BELEŠKE

Laza Kostić

ČETRDESETOGODIŠNJICA SMRTI LAZE KOSTIĆA

U ponedeljak 27 novembra navršilo se tačno 40 godina od smrti Laze Kostića, jednog od najvećih pesnika srpskog romantizma.

Kostić je rođen 30 januara 1841 godine u Kovilju, u Bačkoj, gde je završio osnovnu školu. Gimnaziju je učio u Pančevu i Novom Sadu, a 1866 godine promovisan je za doktora pravnih nauka na Peštanskom univerzitetu. Najpre je bio profesor srpske gimnazije u Novom Sadu, zatim javni beležnik i pretsednik novosadskog varoškog suda, a zatim se odao književnosti i publicistici. Bio je jedan od najvatrenijih pristalica Svetozara Markovića. U tri maha je zastupao vojvođanske Srbe u peštanskom Saboru, a dva puta je zbog svog nacionalnog rada bio zatvaran u tamnicu. Kad su Mađari silom zabranili rad Miletićevoj narodnoj stranci Kostić je prešao u Srbiju gde je uređivao »Srpsku Nezavisnost« — glavni organ liberalne stranke, u kome je napisao veći broj članaka zauzimajući odlučan stav protiv politike i postupaka kralja Milana. Posle Zaječarske bune pobegao je u Crnu Goru, i tamo je pet godina uređivao »Službeni list«. Zadnje godine života proveo je u Somboru, a umro je 27 novembra 1910 godine u Beču.

Kostić je pisao pesme, drame, pripovetke i eseje. Najpoznatije su mu drame u stihu »Pera Segedinac« i »Maksim Crnojević«, a mnoge njegove lirske pesme spadaju među najlepše u srpskoj poeziji (»Santa Marija dela Salute«). Kostić je bio i jedan od naših najobrazovanijih književnika. On je prvi uveo Sekspira u srpsku književnost prevodeći »Hamleta«, »Kralja Lira«, »Romeo i Julija« i dr. Pod uticajem Sekspirove dikcije on je srpskoj poeziji darovao izvanredno snažan jambski stil, koji je do punog izražaja došao u njegovim dramama.

★

135 GODINA »NARODNE SRBSKE PESNARICE«

Pre nekoliko dana (14 novembra) navršilo se tačno 135 godina otkako je Vuk Stefanović Karadžić štampao svoju »Narodnu Srbsku Pesnaricu« (»čast vtoru«), u kojoj su bile sakupljene pesme koje je Vuk zapisao direktno iz usta narodnih pevača. Ovu drugu knjigu pesama Vuk je posvetio svom velikom prijatelju i pokrovitelju Jerneju Kopitaru. Knjiga je štampana »u Vijeni 1815 u pečatnji Joana Šnirera«, a u njoj se nalazilo 109 ženskih pesama podeljenih u pet grupa (ljubavne, svetovne, kraljičke, žetelačke, od prela) i 17 muških (junačkih) narodnih pesama.

★

UTVRĐENO JE MESTO RODENJA SVETOZARA MARKOVIĆA

Pribirajući materijal za novoosnovani Muzej Kragujevačke oblasti jedna grupa saradnika ovog muzeja pronašla je u selu Donjoj Sabanti spomen-ploču porodice Svetozara Markovića, sa koje se može tačno utvrditi Svetozarevo poreklo, godina i mesto rođenja. Tako će, najzad, biti razvetljen i ovaj problem koji je godinama bio nerešen, jer su razni izvori iz prošlosti označavali razne gradove kao tobožnja rodna mesta Svetozareva.

Muzej Kragujevačke oblasti biće — sudeći po obilju i raznovrsnosti materijala koji je već sakupljen — vrlo bogat, a nalazeći se u jednoj od najstarijih kuća grada Kragujevca, u poznatom »Amidžinom konaku«. Naročito je zanimljiv materijal iz Prvog srpskog ustanka. Muzej raspolaže mnogim primercima knjiga, časopisa i listova od kojih su neki vrlo značajni jer pretstavljaju unikate. U ovim listovima i časopisima nalaze se objavljeni mnogi članci Joakima Vujića, Đure Jakšića, Svetozara Markovića i drugih srpskih pisaca koji su radili i živeli u Šumadiji.

★

KLUB MLADIH PISACA VOJVODINE IZDAJE SVOJ »ALMANAH«

U zajednici sa Pokrajinskim komitetom Narodne omladine Klub mladih pisaca-početnika Vojvodine izdaće uskoro svoj »Almanah«, u kome će, na oko 250 stranica, biti štampani najbolji radovi članova Kluba. U »Almanahu« će biti zastupljeni i mladi pisci pripadnici svih nacionalnih manjina koji žive u Vojvodini, pošto Klub ima posebne manjinske sekcije u kojima rade mladi Mađari, Rumuni, Slovci i Rusini.

★

ARHEOLOŠKA IZLOŽBA SLAVENSKOG GRADIŠTA IZ RANOG SREDNJEG VEKA

U Arheološkom muzeju u Zagrebu nedavno je organizovana izložba arheoloških nalaza iz Mrsunjskog Luga, (Slavonski Brod). Izloženi materijal je rezultat iskopavanja koja su otkrivena 1949 godine prilikom trasiranja autoputa Beograd—Zagreb. Nađeni materijal, keramičke posude, vrhovi strelica i sulica, sjekire, čavli, brave, i različiti predmeti kovačkog zanata, daju uvida u materijalnu kulturu Slovena u vreme od X do otprilike XIII veka. Prilikom ove izložbe Arheološki muzej u Zagrebu izdao je informativni katalog sa tekstom i snimcima izloženog materijala.

★

DELO O STEĆCIMA U NEKROPOLI RADIMLJE

Jedan od vrlo zanimljivih problema koji se javljaju u istoriji naše likovne umetnosti jeste pitanje porekla srednjovekovnih nadgrobnih spomenika koje narod naziva stećcima. Takvi se spomenici nalaze na terenima Bosne i Hercegovine, Srbije i Hrvatske, a njihov se postanak vezuje uz pojavu bogumila ili patarena u Bosni. Ovi spomenici, gledani kao celina, još nisu evidentirani, niti sistematski obrađivani. To se pitanje nameće kao jedan od zadataka pred naše istoričare umetnosti i arheologa. U vezi s time nedavno je Zemaljski muzej u Sarajevu izdao prvu svesku svoje serije »Srednjovekovni spomenici Bosne i Hercegovine«, u kome je arheolog Alojz Benac obradio nekropolu sa stećcima u Radimlji, kraj Stoca u Hercegovini. Ovo je delo prvi prilog sistematskom radu na evidentiranju i proučavanju tih srednjovekovnih spomenika.

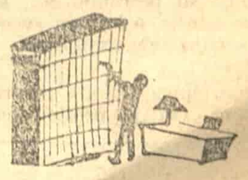

Tone Ćufar:

POD KLADIVOM

Sindikalno preduzeće »Delavska enotnost« u Ljubljani izdala je poslednje delo radnika-pisca Toneta Ćufara, neobjavljeni roman »Pod kladivom«.

Tone Ćufar javljao se često u predratnim slovenačkim časopisima i radničkoj štampi svojim pesmama i proznim radovima. Prva njegova knjiga, povest »Februarska noć« (1932) pretstavlja zbir skica iz života u industriskom reviru, skica koje nemaju organske kompozicione povezanosti. No ona je, uprkos tome, odigrala u svoje vreme borbenu ulogu protesta protiv jednog nepravednog društva i budila veru u snage napretka. Njegovi pozorišni komadi, »Polom« (1934) sa temom iz borbe industriskog radništva, »Ameriška tatvina« (1935) i »Mali babilon« (1939) sa temom iz malograđanskog života, zaostaju iza njegove pripovedačke proze.

Posmrtna zaostavština, roman »Pod kladivom«, pretstavlja značajan po-

Tone Ćufar

kušaj Toneta Ćufara da život industriskog revira zahvati dublje i šire, da sem osnovnog sukoba između radnika i kapitalista prikaže svoje ličnosti svestranije, da osvetli njihove težnje i strasti, da oblikuje karaktere i pruži celovitiju sliku života.

Pretežni deo romana pisan je reporterski, posvećen je slikanju radničkih savetovanja i sastanaka, borbi protiv pretsednika-oportuniste koji paktira sa industrijalcima, borbi za prava radničke klase. Unutar tog okvira provlači se život Rade Melnika, načitanog ali moralno slabog radnika kojeg privlači gospodski život i koji u težnji da se takvog života dokopa pada sve niže i niže. Međutim ličnost Maksa Petriča, ustvari radnika koji bi trebao da bude junak romana, je najveća slabost Ćufareva dela. Njegovi postupci ostaju neobjašnjeni i neubedljivi, on ne može da se stopi sa radničkim pokretom, vrluda u svojim ljubavima, u organizaciji radnika i manje-više pasivan i ne razume zašto ga policija hapsi, ni kakvi ga motivi pokreću u izvesnim njegovim postupcima. On niti je radnik koji se umetnički ubedljivo probija kroz greške i zablude do svesti, niti su uzroci njegove pasivnosti objašnjeni, niti je on kao ličnost psihološki osvetljen. Očigledno je da Ćufar, pišući ovaj roman 1941 i u prvoj polovini 1942, u doba okupacije, u kratkom slobodnom vremenu koje mu je ostavljala njegova dužnost radničkog borca i jednog od organizatora oslobodilačkog pokreta u Ljubljani — nije stigao da mu da konačni oblik.

Hiljade problema osećao je i vidio ovaj pisac, koji se kao pastir, stolar i fabrički radnik probijao kroz život, kojeg su zatvarali i u slovenačkim tamnicama i u Glavnjači, hiljade problema životnih i isto toliko teškoća da on, samouk, sve te probleme umetnički uobliči. Njegova pisma prijateljima, koja su u fragmentima objavljena u predgovoru romana, upravo potresno svedoče kako je živ bio njegov duh, kako je ogromna bila žeđ za znanjem ovog proletera koji se borio i pao kao borac za svoje ideale 11 avgusta 1942 iznad Ljubljane.

»Privlače me misaone, idejne smelosti, borbe, realnost čitavog našeg života, — kaže on u jednom pismu. — Toliko stvari zove, da čovek naprosto zastane udivljen kad zna da je život tako kratak. Pored rada, još je toliko toga što nisam video, toliko nepoznatog sveta, nedoživljenih stvari. I toliko nepoznate literature, umetničke i naučne... Sve više i više volim život...«

I baš zato jer je voleo život on je za pravi život, za svoju »sunčanu veru« i poginuo. Nije dospeo da razvije svoj književni talenat, svoju izrazitu sposobnost fabuliranja, koji su očigledni naročito u ovom posmrtnom romanu, nije još svladao kompoziciju romana i još druge stvari — ali je ostavio dokumenat velike borbe i žeđi pisca proletera, dokumenat jednog ozbiljnog i poštenog napora i dokumenat o životu i borbi našeg industriskog proletarijata između dva rata.

Roksanda NJEGUŠ

Marinko Benzon: Crtež

Ideje i vizije

(Nastavak sa prve strane)

međuvremenu sve dogodilo! Silovite, natčovečanske borbe s fašizmom, milioni mrtvih, more patnja i suza, tamnice, dželatski logori, a zatim: pobeda, triumf, pesma, zastave i sunce. Bratstvo i prijateljstvo svih pravih ljudi i naroda.

Godine 1943 stvorena nova Jugoslavija postala je meso i krv; slobodnim narodnim plebiscitom 1946 ona se izjasnila za federativnu narodnu republiku. Sa koliko su radosti bili prihvaćeni prijateljski i savezнički ugovori koje je Titova Jugoslavija sklopila sa svojim susedima, a naročito sa slovenskim narodnim republikama.

I posle toga praznika — rad, naporan, težak rad, bez prestanka, bez odmora. Rad na obnovi, na stvaranju novog života. I već se pokazuju konture toga, već se jasno vide uspesi koji obećavaju veliki i puni život. A u međuvremenu — mnogo žalosnih razočarenja u bratstvo i prijateljstvo najbližih, toliko žrtava i odricanja koja dokazuju da život za ideju, za ravnopravnost i nezavisnost nije laka stvar.

A ideje i vizije? O, dugačak je, trnjem, žrtvama i naporima zasut čovečji put od njegove ideje do njenog ovaploćenja.

Jer, ideje su čudesne, a i ljudi su čudesni. Ali ne uvek. Opterećeni su izvornim grehom svojih ljudskih mana i nedostataka, kad lična korist zasenjuje opštu, lično samoljublje — skromno nastojanje, kad fantastičnost pobeđuje stvarnost, laktaštvo — istinsku sposobnost, i još mnogo, mnogo sličnoga.

Naši su ljudi krasni prekrasni. Puni pouzdanja i vere, sposobni za najveće požrtvovanje. Ali u suštini su ljudi — ljudi i ideje su čudesne. Zato bih za današnji praznik Republike želeo da naši ljudi budu ne samo krasni, nego i čudesni. Jer samo čudesni ljudi mogu stvarati čuda.

Fran ALBREHT

Marginalije na knjizi „Pozorišnih hronika"

(Nastavak sa treće strane)

i to vrlo minuciozno, rediteljev rad. Rekao bih, povodom toga, da ocena ili analiza glumačkog dela koja prenebregava reditelja nije potpuna, nije tačna, ne potvrđuje da je kritičar našao pravilan metod za svestrano osvetljenje predmeta o kome piše. To podvlačim kao princip. Ali u konkretnom primeru eseja o Bobićevoj taj princip ima još i izvanrednu potvrdu, jer dobro znam šta je koncepcija reditelja Braslava Borozana značila za odličnu umetnicu kao što je Bobićeva da oživi jedan Nušićev lik na dotle nepoznat, originalan način.

Zadatak pozorišnog kritičara, ja bih rekao, bio bi, pored ostalog, da konstatujući rediteljsku koncepciju dela i pretstave, ukaže najpre na nedostatke te koncepcije, suprotstavljajući joj, eventualno, drugu ili svoju i da oceni kako se koncepcija odražava u igri glumca. Ocena bi u tom slučaju zauzela stav ne samo prema planu, nego i prema sposobnostima reditelja i glumaca da plan ostvare. Dedinac to prvi put čini osvrtom na »Šumu« u režiji Huga Klajna. Pristupajući kritici rediteljske koncepcije, on kaže da bi glavni zadatak »Šume« pre mogao biti ne šuma nego: — »Hoću da izobličim šumu« — i svoju sugestiju motiviše time da bi takva formulacija glavnog zadatka pišćevog dela... »odgovarala zahtevu Stanislavskog da zadatke uvek treba određivati glagolom, koji povećava aktivnost stvaralačke težnje«. U ovom kratkom citatu, pre svega, nije tačno da je reditelj osnovnu ideju pišćeva dela formulisao sa »šuma« jer bi to bilo ne samo nepoznavanje metoda o kome je reč — a reditelj je odličan poznavalac tog metoda — nego bi sa gledišta obične logike bilo apsurdno identifikovati predmet drame (šuma u smislu društvenog poretka) sa osnovnom pišćevom idejom, stavom njegovim prema datom predmetu (društveni poredak Nikolajeve Rusije je poredak **šume**, u kojoj glavnu vlast imaju bezdušne zveri, dok se prave čovečnosti može naći jedino kod prezrenih putujućih glumaca, izbačenih iz društvenog poretka). Netačnim interpretiranjem rediteljske koncepcije (čitava terminologija u navedenom citatu upotrebljena je nesigurno) kritičar svaljuje na reditelja greške za koje reditelj ne snosi krivicu. Neupućenom bi ovaj mali spor mogao izgledati beznačajan, cepidlačenje. Na to bih mogao reći da moju primedbu valja uzeti principijelno. Nije tu reč samo o pravičnosti prema stvaraocu i o pouzdanosti podataka koje ostavljamo za istoriju. Tu je reč o uticaju koji treba da vrši jedan umetnički pozitivan rezultat, a kritika će samo jasnim i preciznim utvrđivanjem koncepcije, ako već o njoj govori, pomoći da ona praktično postane pozorišna tekovina, jer se kod nas i najbolji, provereni rediteljski planovi vrlo retko publikuju. Dedinac, inače, oseća u svom kritičarskom radu potrebu da popularište rezultate koje smatra pozitivnim, kao što i reaguje protiv autoriteta koji na spoljno zavodljiv način neverno interpretiraju dramsko delo, koji sjajem spektakla teže za vizuelnim efektima a zapostavljaju njegove osnovne idejne kvalitete.

Još jedna načelna primedba. Dedinac se osvrće na tradicije beogradske pozornice u prikazivanju Ostrovskog i žali što »sem izvesnog broja kritika i beležaka, rasturenih po dnevnim listovima i časopisima, mi nemamo skoro nikakvih podataka o životu ovih dela na našoj sceni, kao što ih nemamo ni o drugim komadima, domaćim i stranim, koje je beogradska trupa u toku decenija prikazala«. Primedba je umesna i ja sam se malopre na tome problemu već zadržao. Ali Dedinac i sâm, kad piše kritiku, zapostavlja obzir prema dubljem osvetljavanju zanimljive teme koju pokreće. Naprimer, povodom posleratne premijere Krležine drame »Gospoda Glembajevi« on čini vrlo sumarnu i nemotivisanu paralelu s njegovim prvim izvođenjem na beogradskoj sceni i daje znatnu prevagu prvoj premijeri, ali čitaocu svoj zaključak ne obrazlaže. Koliko je korisno podrobnije se zabaviti analizom pretstava koje se porede možda najubedljivije govori sam Dedinac kad, na drugom mestu, vrlo plastično, iako koncizno, evocira svoje utiske sa Majerholdove »Šume« i tom evokacijom posredno doprinosi **našem prečišćavanju pitanja rediteljevog odnosa prema piscu.**

Ima životnih pitanja daljeg razvitka naše pozorišne umetnosti pokrenutih u ovoj knjizi. »Pozorišne hronike« jasno govore da je u posleratnom pozorištu izvršen temeljit preobražaj shvatanja i metoda, da su se rodile nove umetničke težnje i da su one, u radu nekih naših reditelja i dramskih ansambla dobile i svoju praktičnu potvrdu. Na mnogim današnjim umetničkim pitanjima Dedinac formuliše svoja mišljenja, a mnoga pitanja, opet, samo pokreće ostavljajući ih bez odgovora. Naročito je bogat zapažanjima i jasno formulisanim zaključcima članak »Utisci iz nekih naših pozorišta, koji je, smatram, dobar prilog utvrđivanju osnovnih pozicija našeg savremenog pozorišta. Uopšte, Dedinčeva knjiga svedoči koliko je mnogo ozbiljnih problema zahvatilo pozorište u našoj zemlji, koliko ima u njegovoj praksi pitanja koja čekaju odgovore. Zato je parola »dosta teoretisanja«, bačena u jednom ranijem članku »Književnih novina« o pozorišnom životu u Jugoslaviji, potpuno neosnovana, neprihvatljiva. Naprotiv. Naša pozorišna teorija je mlada. Praksa beži ispred nje i pokreće probleme, a teorija retko ili nikako na njih ne odgovara. Borba mišljenja kao najefikasnije sredstvo za osudu zabluda i pobedu zdravih orijentacija nije još našla svoj pravi izraz u pozorišnom svetu. A borbu mišljenja svesti samo na praktičan rad više nego igde u pozorištu nije dobro, jer bi to značilo produžiti lošu tradiciju da sa svakom generacijom umiru i njene umetničke tekovine, kao što bi to dovelo do uvrežavanja partikularističkih tendencija među pozorištima koja nemaju dovoljno međusobnog kontakta i osujetilo plemenite težnje stvaralaca koji su spremni da svoja iskustva predadu i drugima. Više teoretskog rada, više zdrave, principijelne diskusije, mislim da je u ovom trenutku jedna od nasušnih potreba pozorišta u našoj zemlji.

Dedinac je svoje hronike objavio »kao prilog upoznavanju i proučavanju jednog veoma značajnog i prelomnog perioda naše pozorišne umetnosti«. Njegova knjiga to, neosporno, jeste. Ona pokreće na razmišljanja, u njoj je vrlo mnogo motiva za plodnu diskusiju.

Milan ĐOKOVIĆ

Dva nepoznata spisa Zaharija Orfelina

(Povodom jedne rasprave)

Od svih naših književnih perioda izgleda da je najmanje proučen XVIII vek. I pored ranijih studija (Skerlić, Ostojić) i novijih proučavanja, taj period nam je još uvek dosta nepoznat. Zato svaki novi podatak iz ove oblasti izaziva budno interesovanje. Jedan od novih proučavalaca Z. Orfelina i njegove epohe, Dr. Krešimir Georgijević, štampao je nedavno u jednom stručnom časopisu raspravu, koja zaslužuje punu pažnju šireg kruga čitalaca, a ne samo stručnjaka-istoričara (v. Istoriski glasnik, sv. 1—2 od 1950 godine, str. 63—94).

Oba spisa nalaze se u VI knjizi Arhivske građe Dr. A. Ivića i pisana su na nemačkom jeziku. Prvi spis ima sto pet, a drugi 58 velikih četvrtina tabaka. Te spise pisao je i posvetio Orfelin »kao najodaniji podanik i pravi sin svoje crkve, i najvatreniji rodoljub, a u isto vreme mrzilac i neprijatelj zloupotreba, nereda i samovolje višeg klera«, Mariji Tereziji.

Prikazujući nam ova dva Orfelinova spisa, pisac rasprave, u dužem uvodu, služeći se marksističkim metodom, prikazuje položaj srpskog naroda u Austriji u drugoj polovini XVIII veka (vladavina Marije Terezije i Josifa II). Taj uvod nije ništa drugo nego presek društvenog, političkog i kulturnog života. Izneto je nezadovoljstvo našeg naroda protiv višeg sveštenstva koje se, u to vreme, sve više feudalizuje. Prikazana je i borba nove mlađe građanske klase protiv samovolje i despotizma episkopa i arhiepiskopa, što je sve Orfelin video i znao iz prve ruke.

Povodom nemira i nezadovoljstva, koji su se desili u Austriji, Orfelin je 1778 napisao svoju prvu knjižicu, pokušavajući da odredi uzroke tih nemira. Do pravih uzroka nije došao ni nije mogao doći, ali je, što je mnogo važnije, dao sliku života našeg naroda u Austriji, »Kroz Orfelina progovara onaj mali, sitni i ubogi građanin srpski, koji se zgraža videći ono obilje i raskoš u kome žive i uživaju crkveni poglavari, a on sâm, jedva sastavlja kraj s krajem«... Tako Orfelin u prvom spisu konstatuje ove činjenice: 1) nasilnost i globljenje višeg sveštenstva; 2) potpuno predavanje episkopa svetovnom životu; 3) episkop je i tužilac i sudija (»jer čim bi neko dao episkopu poklone u novcu, on bi zadobio pravdu«); 4) vladike bogate svoju rodbinu prihodima episkopije; 5) episkopi za novac postavljaju sveštenike ne vodeći računa o kvalitetu za sveštenićku službu. S tim u vezi doznajemo i ovaj važan podatak, naime da u sveštenike odlaze bogatiji seljački sinovi da ne služe vojsku i da ne plaćaju porez. Na kraju Orfelin daje vernu i pravu sliku naših episkopa-svojih savremenika. »To su besramni psi, koji ne znaju za sitost«, a koji su »veoma iskusne računovođe, skupljači novca, šićardžije«.

U istom spisu Orfelin raspravlja i o školama. On je protiv ondašnjih trivijalnih škola koje su zavisile od milosti episkopa. Konstatuje da ih je malo i da su vrlo loše i nestalne. Iz ovog spisa, najzad, doznajemo još za jednu činjenicu: da je Orfelin prvi naš branilac za smanjenje praznika, pre Dositeja.

Drugi spis je upravo predlog za uređenje konzistorija i čitave administracije na episkopskim dvorovima. Pored ponavljanja iz prvog spisa, Orfelim daje iscrpan predlog za izdržavanje konzistorija i pregled osoblja, tražeći više reda i demokratizacije. »Dok se ne urede episkopske rezidencije, zaključuje Orfelin, dotle, episkopi neće biti nezasitni u novcu«. Ustajući protiv samovolje, despotizma i globljenja (»iztezanja«) naroda, a boreći se, sa svojih klasnih pozicija, za ograničavanje prava višeg klera, Orfelin oštro žigoše naše crkvene velikodostojnike. Tako, da uzmemo samo jedan primer, on žigoše i episkopa Putnika što je bespravno uzeo 7.000 forinti iz siromašne narodne mase, i izričito traži da arhiepiskopi i episkopi ne mogu praviti privatne testamente, već da njihove ostavštine pripadaju narodnom fondu, a ne crkvi.

Na kraju, potpuno se mogu usvojiti reči Dr. Georgijevića da ova »dva nepoznata Orfelinova spisa daju zanimljivu građu za dublje upoznavanje ekonomskih i klasno-društvenih odnosa kod Srba u Austriji u drugoj polovini XVIII veka«.

Sima ĆUCIĆ

Sastanak Plenuma Uprave Saveza književnika Jugoslavije

Dvadeset četvrtog novembra u Ljubljani je otpočeo rad Drugog plenuma Uprave Saveza književnika Jugoslavije.

Plenum je otvorio pretsednik Saveza Ivo Andrić. Sekretar Saveza Čedomir Minderović podneo je plenumu iscrpan izveštaj o radu i zadacima Saveza.

Posle referata sekretara Saveza Minderovića, pretstavnici republičkih Društava i Udruženja podneli su svoje izveštaje. Za Udruženje književnika Srbije izveštaj je podneo Milorad Panić-Surep, za Društvo književnika Hrvatske Josip Barković, za Društvo slovenačkih književnika Milan Šega, za Udruženje književnika Bosne i Hercegovine Emil Petrović, za Društvo književnika Makedonije Jovan Boškovski, a za Povereništvo Saveza književnika Jugoslavije za Crnu Goru Mirko Banjević.

Pošto su pretstavnici Udruženja podneli izveštaje, nastala je diskusija o pojedinim pitanjima koja se tiču rada Saveza književnika.

Povodom treće Savezne izložbe umjetničke fotografije u Ljubljani

Ne samo fotografija

Odavno su, svakoj umjetnosti, pojmovi fotografskog, fotografije i svega onog što se pod njima podrazumijeva kao mehaničko reprodukovanje stvarnosti, potpuno strani. Davati život u isječcima, slikama i temama, onako kako ga u svakom času može zabilježiti optika, pa i dostići majstorstvo u tom poslu, znači ostati samo na zanatskom i ništa više. Ova se misao nameće i prilikom ove Treće savezne izložbe umjetničke fotografije, otvorene u Ljubljani, kada se bilansira jedan naročiti napor, koji ima za cilj da ostavi iza sebe običnu, reproduktivnu fotografiju, tamo gdje su ostali i svi zanati i da se sredstvima fotografije dođe do jednog višeg, umjetničkog stepena.

Dati više nego običnu stvarnost, više nego njenu kopiju, sabiti u kvadrate fotosa više nego što zahvaća polje vida našeg oka ili kamere, bez direktne intervencije u materijal koji se obrađuje i u hemiski proces kojim se služimo u tehničkoj realizaciji slike — teško je i teže nego ma u kojoj umetničkoj grani. Vanredno su skromna sredstva kojima se to postiže: prvo niz tonova koji prestavljaju, grafički, strmu liniju uspona od crnog do svijetlog, blistavo bijelog i, drugo, odabiranje kadrova. Dakle, svijetlo je, uz uporno, neprestano traženje kadrova, sve, sa čime treba i sa čime se može govoriti o čovjeku i o njegovim bezbrojnim odnosima prema društvu, o prirodi, o bojama i psihi. Skromna je to paleta i nije čudo što je u fotografiji put od običnog do umjetničkog tako težak i što su rijetki pojedinci koji ga uspješno savladavaju.

To se vrlo dobro moglo vidjeti na svim dosada održanim izložbama, pa i na ovoj posljednjoj. Razlika između ranijih i ove, Treće, postoji kako po izabranim radovima tako i po opštem utisku koji ostavlja kao cjelina, ali je nesumnjivo da se ona organski nastavlja na sve dosadašnje. Glavna karakteristika ove Izložbe jeste da ona pokazuje da se danas mnogo jasnije vide putevi kojima treba da ide umjetnička fotografija, da su raščišćene mnoge stvari i problemi.

Tako, na primjer, iako ovaj put nema mnogo radova koji bi se po svojoj umjetničkoj vrijednosti mogli mjeriti sa najboljima izloženim prošle i pretprošle godine (Dabac), u svom prosjeku, po tendencijama, ova je izložba iznad prethodnih. Ni žiri, ni posjetioci, koji su svoje utiske upisivali, nisu se zadovoljili egzaktnim snimcima prirode, nego su u njima tražili odnos čovjeka. Oni nisu isto tako nekritički primili praznu dokumentaciju o izgradnji velikih građevina, fabrika, mostova, sela, ako iz njih nije zračilo ništa osim, možda, kubnih metara i dimenzija, ako se iz njih nije vidio čovjek koji ih je podigao, sa svojim novim, socijalističkim kvalitetima. Te dvije težnje, da se zanatsko i fotografsko podmetne za umjetničko, koje su prožimale prve izložbe, ostale su vidljive i na ovoj, ali sada znatno oslabljene. Pojavile su se slike koje ih demantuju, koje im se suprotstavljaju, koje ih ugušuju. Triglavski pejzaži, na primjer, Batić Vilme, iako se radi o fenomenima leda i visina, pored studioznih radova »Magla u šumi« J. Brežana, »Gorska simfonija«. J. Kovačića, »Ljubljane u snijegu« F. Bazelja — ostaju samo fotografije i ljepota snimanog ne može nas uzbuditi. Ovi autori su pomno izvršili odabiranje kadra i časa snimanja i kroz to rekli i nešto opštije, šire od teme. Isto tako, ako se uporede slika N. Bibića »Gigant u Strnišču« sa slikom »Još jedna visoka peć« od B. Debeljkovića, vidimo da se ne radi o monumentalnosti objekta nego o interpretaciji, koja je u ovom slučaju pozitivnija kod drugog.

Na prvim dvjema izložbama ispoljilo se, da su neki autori možda baš zbog teškoća da se potpuno izraze fotografskim sredstvima, pokušali da kombiniraju fotografiju sa grafikom, da fotose doertavaju, da uvedu razne nove materijale. Sada se to uopšte ne osjeća. M. Pfajfer kao da je napustio taj manir, dok se P. Kocijančić ne samo vratio fotografskoj tehnici, nego je i snažno zahvatio u savremenu tematiku. On, iako dijeli drugu nagradu sa M. Grčevićem, na Izložbi pretstavlja najboljeg autora. Njegova slika »Koncert u jaslama« nesumnjivo je najbolja slika. Ne služeći se spoljnim rekvizitima, on je jednostavnom, uspjelom kompozicijom od tri figure vanredno obradio temu brige socijalističke zajednice prema djeci; ta relacija izražena je sugestivno u međusobnim odnosima i povezanosti figura djece i odgojiteljice. Druga njegova slika »Portret prof. Jeraja« daleko nadmašuje ostale portrete na izložbi. Uz P. Kocijančića, F. Hlupić sa slikama »Pred poukom«, »Ko zna?« i »Kod mladih tehničara« svraća naročitu pažnju, jer pokazuje velike mogućnosti za dalji rad. Grčevih Mladen ,dobitnik druge nagrade izlaže sedam slika, od kojih su mu najbolje »Duga nad Rabom« i »Povratak«, ali izbor sa kojim je prestavljen ne daje punu vrijednost ovog autora.

Temu industrijalizacije i elektrifikacije obrađuje velik broj izlagača. Tu je još uvijek najuspješniji S. Smolej sa svojim motivima iz željezara, livnica, iako su mu se približili i drugi. Interesantne su slike »Kod mješalice» B. Geza, »Asfaltiranje B. Cikote«, »Za naše ceste« I. Freliha, »U rudniku« P. Jagetića, »Izlaz iz jame« A. Markića, »Pred fabrikom cementa« J. Mally. Mahović Zvone izložio je nekoliko slika, koje potpuno potsjećaju na radove S. Smoleja, što ga, ako nastavi, ne može odvesti daleko. Slike Hrnčić Milivoja »Elektrovarioci« i »Os Turbine« L. Jerea mogu poslužiti kao ilustracija, iako ima više takvih radova, kako neububljivanje u sadržaj, u temu, snimanje bez strasti i invencije ne može donijeti ploda. Čovjeka na radu nećemo dati ako ga samo mehanički približimo mašini na kojoj radi, treba tražiti i pronalaziti ne samo vizuelne veze. Od ostalih autora koji su uspješno zastupani svojim radovima treba pomenuti Bosnar Josipa (»Zaton«), Roth Marijan (»Freddy Došek«), Zrnec Zlatko (»Pula«), Pavić Milan (»Ohridski ribari«), Roca Antu (»Betoniranje«), Šurjak Zlatka (»Vršidba u Slavoniji) i Stravs Jožu (»Gradnja podzemne stroJare«).

Od preko osamstotina dostavljenih radova od 103 autora, žiri je odabrao 195 slika od 57 autora. Može se smatrati da je zato ova izložba pokazala stvarno stanje na polju umjetničke fotografije i njene očite uspjehe. Ali, ma da nije imala pretnziju da prikaže sliku našeg savremenog zbivanja, ipak se iz nje vidi da naši, naročito mladi, umjetnički fotografi ne znaju da koriste tu stvarnost. Gdje su tu ona vrenja, pomjeranja koja se vrše u našem društvu? Gdje su oni revolucionarni akti masa, naroda, koji govore o našem vremenu i na kraju — gdje su ljudi sa svim svojim unutrašnjim bogatstvom?

Približiti se njihovom licu, životu, ljubavi i stvaralačkom radu i bježati, što dalje od fotografije, od reprodukovanja, to su izgleda još uvijek dva najosnovnija zadatka, preko kojih se može krenuti napriJed.

Živko MILIĆ

KULTURNE VESTI

KOLARČEV NARODNI UNIVERZITET POČINJE REDOVNI RAD — Predavanjem pretsednika Srpske akademije nauka dr. Aleksandra Belića sa temom »Jezik i mišljenje«, Kolarčev narodni univerzitet u Beogradu počinje svoj redovni rad u ovoj godini. Uprava univerziteta predvidela je niz predavanja iz oblasti naučnog života, niz muzičkih časova posvećenih stvaranju domaćih i stranih kompozitora, zatim književne večeri i predavanja o pozorišnoj i likovnoj umetnosti. Kao predavači angažovani su naši najpoznatiji naučnici, književnici, kompozitori i drugi kulturni radnici. Predavanja će pored ostalih, održati: Miroslav Krleža, dr. Miloš Đurić, dr. Panta Tutundžić, dr. Petar Kolendić, dr. Kosta Todorović, Oto Bihalji-Merin i Hugo Klajn. Sva održana predavanja biće štampana u publikacijama Kolarčevog narodnog univerziteta.

* * *

CENTRALNA NARODNA BIBLIOTEKA U TRSTU — Povodom proslave četiristogodišnjice prve slovenačke knjige otvoriće se u februaru 1951 u Trstu centralna narodna biblioteka. Pretstavnici prosvetnih društava i odeljenje narodne prosvete pri Slovenačko-kulturno prosvetnom savezu, na prvom savetovanju, doneli su i niz drugih odluka o formiranju kurseva za rukovodioce kulturnih društava za uzdizanje njihovog umetničkog nivoa.

* * *

LEVSTIKOVA NAGRADA — Ovogodišnja Levstikova nagrada izdavačkog preduzeća Mladinska knjiga biće dodeljena krajem godine. Nagrađena će biti beletristika i popularno-naučna dela. Članovi žirija su: Mile Klopčič, Miško Kranjec i Ivan Potrč za beletristiku; dr. Lovro Čermelj prof. France Ahlin i Ciril Trček za popularno-naučna dela; A. Gojmir Kos, dr. Karel Dobida i Rudi Gorjup za ilustracije. Nagrade su po 30.000, 20.000 i 10.000 dinara.

*

LIST UDRUŽENJA LIKOVNIH UMETNIKA SRBIJE — Za nekoliko dana izaći će iz štampe »Lik« list likovnih umetnika Srbije. List će izlaziti povremeno i donosiće članke koji će tretirati razna pitanja iz oblasti likovne umetnosti. U Hrvatskoj i Sloveniji takođe se pokreću časopisi koji će tretirati pitanja likovne umetnosti.

* * *

»PIONERI« ČASOPIS ZA NAJMLAĐE NA ŠIPTARSKOM JEZIKU — Uskoro će, u Prištini izaći iz štampe prvi broj časopisa za najmlađe namenjen šiptarskoj deci — »Pioneri«, organ Saveza pionira za Kosovo i Metohiju. Časopis će izlaziti jednom mesečno.

* * *

OSNOVANO JE DRUŠTVO SLOVENAČKIH DRAMSKIH UMETNIKA — U Ljubljani je održana osnivačka skupština Društva slovenačkih glumaca i režisera. Skupštinu je otvorio Juš Kozak, upravnik Slovenskog narodnog gledališča. Referat o zadacima slovenačkog pozorišta održao je dramaturg dr Bratko Kreft.

Delatnost Društva obuhvatače sva slovenačka pozorišta. U upravu su izabrani: za pretsednika Ivan Levar, za potpretsednika Lojze Drenovac, za tajnike Lojze Drenovac i Mira Danilova, za blagajnika Mitja Bitenc, a za odbornike dr. Bratko Kreft i Vladimir Skrbinšek.

* * *

STOGODIŠNJICA PRVE SRPSKE POZORIŠNE PRETSTAVE U SUBOTICI — Godine 1850 osnovano je »Srpsko diletantsko društvo u Subotici«. Kao prvu svoju pretstavu, 30 aprila (12 maja) 1850, izvelo je »žalosnu igru u 5 dejstvija »Car Lazar« od Isidora Nikolića.

Osim drame »Car Lazar«, društvo je iste godine prikazalo i »Originalnu tragediju« u 4 čina »Miloš Obilić« od Jovana Sterije Popovića.

ISPRAVKA

U prošlom broju u pesmi Tanasija Mladenovića prvi stih prve strofe treba da glasi »Sa ranom dođoh«...

BIBLIOGRAFIJA

A. B. Šimić: **Pjesme.** Izdanje Državnog izdavačkog poduzeća hrvatske »Zora«, Zagreb 1950, latinicom, str. 157, cijena 49 din.

Miško Kranjec: **Odabrane pripovetke.** Izdanje »Novog pokolenja«, Beograd 1950, ćirilicom, str. 329, cena 67 din.

Onore de Balzak: **Mutivoda,** roman. Preveo Ilija Kecmanović. Izdanje »Prosvjete«, Zagreb 1950, ćirilicom, str. 333, cena 73 din.

Maksim Gorki: **Dela,** knjiga IX. Izdanje »Kulture«, Beograd 1950, ćirilicom, str. 378, cena 48 din.

A. N. Radiščev: **Putovanje od Petrograda do Moskve,** pripovetke. Preveo Kiril Taranovski. Izdanje »Kulture«, Beograd 1950, ćirilicom, str. 285, cena 44 din.

Ting Ling: **Sunce nad rekom Sangan,** roman. Preveo Krsto Radović. Izdanje »Novog pokolenja«, Beograd 1950, ćirilicom, str. 276, cena 49 din.

Istoriski arhiv, tom IV. Izdanje »Istoriskog odelenja Centralnog Kom.teta KPJ«, Beograd 1950, latinicom, str. 244, cena 38 din.

Fridrih Engels: **Poreklo porodice, privatne svojine i države.** Izdanje »Kulture«, Beograd 1950, ćirilicom, str. 188, cena 30 din.

Redakcioni odbor

Fran Albreht, Jovan Boškovski, Jože Horvat, Dušan Kostić, Tanasije Mladenović, Jovan Popović, Mehmed Selimović i Risto Tošović.

PRETPLATA ZA KNJIŽEVNE NOVINE

Za našu zemlju na 6 meseci 100 dinara i na godinu dana 200 dinara

Za inostranstvo: na 3 meseca 65 dinara, na 6 meseci 130 dinara i na godinu dana 260 dinara

Rukopisi se ne vraćaju

Broj čekovnog računa 101-903305

Poštanski fah 617

Odgovorni urednik: Jovan Popović, Beograd, Francuska broj 7 — Štampari a »I...ba« Beograd, Kardeljeva 31.